

יחסי חוץ

יחסי ישראל-סין במבט לאחור: מכשולים, הצלחות וכיוונים אפשריים

יורם עברון

מבוא

ממועד הקמתה של הרפובליקה העממית של סין עד היום ישראל מגששת באפלה באשר לשיקוליה של סין בנוגע אליה, ומתלבטת כיצד לעצב את היחסים עמה אל מול היחסים עם וושינגטון. חוסר ודאות דומה שורר במידת-מה גם בבייג'ינג, אשר בתקופות שונות קשרה לישראל יכולת והשפעה רבות מאלה שיש לה. לבטים ותפיסות שגויות אלה ליוו את יחסי המדינות בראשית שנות החמישים של המאה ה-20 ועוררו בישראל את התהייה אם הוחמזה ההזדמנות לכוון יחסים בין השתיים. גם הקשרים שנרקמו בין ישראל לסיין בסוף שנות השבעים התאפיינו בראייה לא מדויקת של המציאות מצד שתיהן, ובשל כך נגררו לאחר כעשרים שנים למשבר אשר אפשר להעריך שהשלכותיו עבור ישראל עדיין לא תמו.

למאמר זה שתי מטרות. האחת היא לבחון את הידוע לנו על השיקולים ועל המהלכים המרכזיים בהיסטוריה המשותפת של סין וישראל, ולנסות למלא את פערי הידע הקיימים בעזרת מידע שהתפרסם בשנים האחרונות; והאחרת היא לערוך סיכום ביניים של יחסי המדינות מתחילת המגעים ביניהן בראשית שנות החמישים עד היום, ובאמצעות פרספקטיבה רחבה זו לנסות ולאפיין דפוסים ומוטיבים קבועים שמשפיעים – וימשיכו להשפיע – על קשריהן. כדי ליצור תמונה מלאה ככל האפשר, המאמר מסתמך על מקורות מישראל ומסין גם יחד, וכן מתייחס להנחות ולמסקנות שהוצגו במחקרים קודמים בנושא. בחלקו הראשון של המאמר מובאת סקירה של היחסים בשנות החמישים, אז התנהלו המגעים הראשונים בין המדינות; בחלקו השני של המאמר מובא תיאור של יחסי המדינות מקשירת הקשרים הראשונים בסוף שנות השבעים עד כינון היחסים הדיפלומטיים; בחלקו השלישי מובאת בחינה של תקופת 'ירח הדבש' ביחסי המדינות, אשר החלה עם כינון היחסים הדיפלומטיים ביניהן ונמשכה עד למשבר שפרץ עקב קטיעת היחסים הבטחוניים בידי ישראל; בחלקו הרביעי מובא ניתוח של הסיבות למשבר ושל השלכותיו; ובחלקו החמישי מובא דיון בכמה סוגיות ותהליכים שצפויים לעמוד במרכז יחסייהן של שתי

המדינות בשנים הבאות. בפרק המסקנות מוצגים כמה מוטיבים קבועים שמלווים את היחסים לכל אורכם, ומובאת הצעה למתווה וסייגים שבתחומם השתיים יכולות לעצב את מדיניותן זו כלפי זו לשנים הקרובות.

גישושים ראשוניים וקטיעתם

גישושים וצעדים ראשוניים ביחסים בין שתי המדינות החלו מיד לאחר הקמתה של סין העממית (1 באוקטובר 1949), אך הרבר נעשה בהיסוס, וסופו שלא הניב תוצאות ממשיות. ב-9 בינואר 1950, לאחר שהתחבטה ישראל בנושא כמה חודשים, היא העניקה לסין הכרה דיפלומטית, ונענתה במברק תודה. הסיבה ללבטים היתה הערכה בקרב הצמרת הישראלית בנוגע לחשיבותה העתידית של סין, ומנגד חשש מפגיעה ביחסים עם ארצות-הברית, אשר גילתה עוינות רבה כלפי המשטר הקומוניסטי.¹ לנוכח זאת קראו גורמים שונים במשרד החוץ של ישראל, בעיקר אלה שעסקו ביחסים עם ארצות-הברית (השגריר בווינגטון אליהו אילת והשגריר באו"ם אבא אבן), שלא לכוון יחסים עם סין. לעומתם, סברו אחרים, ובהם מנהל מחלקת אסיה יעקב שמעוני, שיש לקשור יחסים דיפלומטיים עם בייג'ינג. החלטתו של שר החוץ משה שרת היתה מעין פשרה בין שתי הגישות. שרת בחר להכיר בסין, אך לא לפתוח בה נציגות דיפלומטית. שגרירות ישראל במוסקווה, כך הוחלט, תשמש גם לקיום הקשר עם בייג'ינג. החלטה נוספת היתה שלא להכיר בטייוואן ולהימנע מקשר עם נציגיה בעולם.²

מצב זה נמשך עד פרוץ מלחמת קוריאה (25 ביוני 1950), וכמה ימים לאחר מכן החליטה ממשלת ישראל לכוון קשרים דיפלומטיים עם סין, אך בחרה שלא להודיע על כך בינתיים. לנוכח פרוץ המלחמה ומשלוח כוחות צבא אמריקניים (בחסות מועצת הביטחון של האו"ם) נגד צפון קוריאה חששה ישראל שמא תעורר הודעה פומבית על רצונה ביחסים עם סין כעס בווינגטון.³ יתרה מכך, עם הצטרפותה הלא רשמית של סין

1. ראוי לציין במיוחד את העניין הכולל שגילה דוד בן-גוריון בעמי מזרח אסיה ואת הערכתו, שהוא ביטא במועד מאוחר יותר: 'הסינים הם מפתח חשוב מאוד וחינוי לשלום העולם'. משה גלבוץ, 'דוד בן גוריון ויחסו לעולם השלישי ולסין', בעיות בינלאומיות: חברה ומדינה, 47 (1986), עמ' פב.
2. לסקירה מפורטת של המגעים בין המדינות בתחילת שנות החמישים ראו: יצחק שיחור, 'סין בין ישראל לערבים', בתוך: בנימין נויברגר (עורך), דיפלומאטיה בצל עימות, תל-אביב 1984, עמ' 497-505; ע. זאב סופות, 'המדיניות הסינית של ישראל, 1950-1992', בתוך: משה יגר, יוסף גוברין ואריה עורד (עורכים), משרד החוץ: 50 השנים הראשונות, ירושלים 2002, עמ' 579-584; אהרון שי, 'ישראל וסין: מטוטלת של יחסים', זמנים: רבעון להיסטוריה, 85 (2003), עמ' 6-11; משה יגר, המסע הארוך לאסיה: פרק בתולדות הדיפלומטיה של ישראל, חיפה 2004, עמ' 237-249.
3. מכתב מאת יעקב שמעוני אל מנכ"ל משרד החוץ, 'קשרים רשמיים עם סין', 2 ביולי 1950, גנזך המדינה (ג"מ) חצ 2385/31.

למלחמה (את כוחותיה היא הגדירה 'מתנדבים') הצביעה ישראל באו"ם בעד גינוי סין והטלת אמברגו נשק עליה. עמדה דר-משמעותית זו המשיכה לשרור גם בחודשים הבאים; מצד אחד הצביעה ישראל בסוף 1950 בעד צירופה של סין לאו"ם, ומצד אחר סירב שרת לקדם את כינון היחסים הדיפלומטיים עמה עקב חשש לפגיעה ביחסים עם ארצות-הברית. שיקול זה הוסיף להשפיע על מקבלי ההחלטות בישראל ב-1953 ו-1954, על אף החשש שבאופן זה ישראל דוחפת את סין לזרועות מדינות ערב. כדי למנוע זאת נקטה ישראל שוב דרך ביניים: היא נמנעה מלהודיע על רצונה בקשרים דיפלומטיים עם סין, אך הנחתה את נציגיה הדיפלומטיים ליצור קשרים אישיים עם נציגים סינים.⁴ מלבד זה, הוחלט לשלוח לסין משלחת מסחרית, ונקבע שדוד הכהן, הציר בבורמה, ינסה לקדם את היחסים ממקום מושבו. ואכן, במחצית השנייה של 1954 נראו כמה סימנים חיוביים. באמצע ספטמבר הודיע שגריר סין בבורמה לדוד הכהן שממשלתו אישרה את ביקור המשלחת המסחרית, ושבוע לאחר מכן הודיע ג'ואו אַן-לָאי, ראש ממשלת סין, בנאום לקונגרס העם שסין מקיימת מגעים עם ישראל לכינון יחסים נורמליים. באותו זמן בדיוק נדונה באו"ם שאלת קבלתה של סין העממית לארגון, ובשל הלחץ שהפעילו גורמים אמריקניים על שגריר ישראל אבא אבן הוא הצביע בעד הצעתה של ארצות-הברית לדחות את הדיון בנושא. הצבעה זו, שנערכה למחרת הצהרתו של ראש ממשלת סין ג'ואו בקונגרס הסיני, היתה מנוגדת לעמדתה של ישראל, אשר בהצבעות קודמות בנושא בחרה להימנע. בעקבות זאת העבירה ממשלת ישראל לסין את התנצלותה, והסבירה את המקרה בתיאום לקוי בין משרד החוץ לשגריר באו"ם.⁵

אירוע זה לא שיבש את נסיעתה של המשלחת המסחרית של ישראל וביקורה בסין בחודשים ינואר-פברואר 1955 כאורחת משרד החוץ של סין, אולם הסינים נמנעו מלהעלות בשיחות עם המשלחת נושאים מדיניים, והתמקדו בסוגיות סחר. לאחר ששבה המשלחת ארצה ניסה דוד הכהן, אשר היה לאיש הדומיננטי בקידום היחסים עם סין, לדרבן את שרת להכריז על כינון יחסים דיפלומטיים עם סין. טענתו היתה שאם ישראל לא תעשה כן, יקדימו אותה מדינות ערב, אשר מסוף 1954 החלו להתקרב לסין, וצפויות היו להתקרב אליה אף יותר בעקבות התכנסותה המתוכננת של ועידת המדינות הלא מזדהות בבנדונג שבאינדונזיה באפריל 1955. שרת סירב להתקדם בטרם תכבד סין את עקרון ההדדיות ותשלח לישראל משלחת גומלין, ואף מיאן להביא את הנושא בפני הממשלה לשם קבלת החלטה עקרונית. בקרב הממשלה, יש לציין, התנגדו שני שרים בכירים (פנחס לבון וזלמן ארן) לכינון היחסים עם סין בשל החשש מתגובה שלילית של ארצות-הברית, על אף הערכות הגורמים המקצועיים (אבא אבן, ראובן שילוח, ולטר איתן) אשר הניחו שבשלב זה הדבר לא יפגע ביחסים עם וושינגטון. בסופו של דבר הכריעה ועידת בנדונג

4. התלבטות זו משתקפת במכתבו של ג' אבנר אל רות וולף מיום 19 באוגוסט 1954, ג"מ חצ 2385/31.

5. יגר, המסע הארוך לאסיה, עמ' 242.

בנוגע להמשך היחסים. הוועידה סימלה את הידוק הקשרים בין סין למצרים (אשר החלו עוד קודם לכן), וניכר היה שסין החליטה כי התקרבות לגוש המדינות הלא מזדהות תקדם את ענייניה. הדבר סימן את קץ נסיונות ההתקרבות בין ישראל לסין, ולמעט כמה נסיונות גישוש שהמשיכה ישראל לערוך, נוצר נתק בין השתיים עד סוף שנות השבעים. השתלשלות זו העלתה טענות קשות מצד דוד הכהן; לדבריו, החמיצה ישראל הזדמנות לכונן יחסים עם סין, ודחפה אותה לזרועות מדינות ערב. טענה זו העסיקה שנים רבות מדינאים, דיפלומטים וחוקרים, אשר דנו בשאלה אם אכן הססנותה של ישראל במחצית הראשונה של שנות החמישים אחראית להחמצת ההזדמנות.⁶ עתה נראה שאפשר להאיר באור חדש את הדיון הזה.

מחקר שנערך בסין והתבסס על מסמכי משרד החוץ של סין אשר הותרו לפרסום מראה כי עוד בנובמבר 1953 התקבלה החלטה בדרגי השלטון הבכירים בסין להשהות את כינון היחסים הדיפלומטיים עם ישראל. הרקע להחלטה, כך המאמר מראה, היה התרשמות ההנהגה הסינית מעוצמתן הפוליטית הגוברת של מדינות אסיה ואפריקה, והערכות בנוגע לתועלת שתפיץ סין מידידותה עמן. הדברים הוצגו במאמר באופן הבא:

בזמן מלחמת קוריאה נחלה ארצות-הברית את התבוסה הצבאית הגדולה ביותר בהיסטוריה שלה. על רקע זה, הסלים האו"ם את מהלכיו עקב הדומיננטיות של ארצות-הברית. מדינות אסיה ומדינות ערב הציעו באו"ם הצעות רבות בנושא מלחמת קוריאה, והדבר ביטא את היותן של מדינות אסיה ומדינות ערב כוח חדש בפוליטיקה הבינ-לאומית [...]. לכן 'הפכה סין [...] את פיתוח היחסים האקטיבי עם המדינות הלאומיות וכלומר מדינות שהשתחררו מהקולוניאליזם] משימה חשובה של מדיניות החוץ שלה'. בהשפעת מצב זה השתנתה גישתה של סין לבניית יחסי החוץ עם ישראל.⁷

השינוי במדיניות החוץ של סין נשא עמו משמעויות מעשיות, ובנובמבר 1953 שיגר משרד החוץ של סין לנציגיו בחוץ-לארץ מברק בזה הלשון:

אף שבינואר 1950 הכירו סין וישראל זו בזו, בתקופה הראשונה [של היחסים] הצד השני [ישראל] היסס בקשר לכינון היחסים. לאחר מכן הופנה רצוננו לכינון יחסים עם מצרים, והחלטנו להשהות את המגעים [עם ישראל] [...] בניית היחסים עם

6. שי, 'ישראל וסין: מטוטלת של יחסים' (לעיל הערה 2), עמ' 8-10; סופות, 'המדיניות הסינית של ישראל, 1950-1992' (לעיל הערה 2), עמ' 584-585; יגר, המסע הארוך לאסיה, עמ' 249-255.

7. Xia Liping, 'Cong Waijiaobu Kaifang Dangan Kan 20 Shiji 50 Niandai Zhong Yi Jiechu Shimo' [Contacts between China and Israel in the 1950s as Seen From Declassified Files of the Chinese Ministry of Foreign Affairs], *Dangdai Zhongguo Shi Yanjiu* [Contemporary China History Studies], 12 (3) (May 2005), p. 77

ישראל, בהקשר הכלכלי והפוליטי, איננה צורך דחוף, אולם הקשרים עם מדינות ערב – מתחילתם עד סופם – הם סוגיה שאנו רוצים לשקול כחלק מהשתתפותנו במאבק הבינ-לאומי.⁸

מדברים אלה משתמע כי בעיני סין היתה לישראל חשיבות שולית, והמדיניות שנקטה כלפיה נגזרה מאופן התייחסותה למערכת הבינ-לאומית והערכתה בנוגע להשפעת היחסים עם ישראל על מכלול יחסי החוץ שלה. מבחינה זו צדק אבא אבן כאשר טען לאחר מכן שישראל מתחבטת לשווא בשאלת החמצת ההזדמנות, שכן המהלכים האקטיביים שנקטה, ויכלה לנקוט, מילאו תפקיד שולי במכלול שיקוליה של סין.⁹ שנית, התייחסות זו מחדדת את הבנתנו בנוגע להשפעת מלחמת קוריאה על יחסי ישראל-סין. במחקרים קודמים נשמעה הטענה שעמדתה הפרו-מערבית של ישראל במלחמה לא מנעה מפגשים עתידיים בינה ובין סין.¹⁰ טענה זו נכונה במובנה הצר, שכן עובדה היא שמפגשים בדרג בינוני אכן התקיימו, אולם מהציטוטים שלעיל מצטייר כי מלחמת קוריאה השפיעה רבות על יחסי המדינות, אף אם בעקיפין. בחשיפתה של המלחמה את חשיבותן הפוליטית של מדינות 'העולם השלישי' היא הבהירה לבייג'ינג את יחסה ההססני של ישראל כלפיה, וחיידרה עבודה את התועלת ואת הנזק הגלומים בכינון יחסים עמה. תמונה זו שיקפה נכונה את מגבלותיה של ישראל, וקשה להניח שישראל יכלה לנהוג אחרת אף אילו ידעה כיצד יתפתחו הדברים. שלישית, חשוב לציין שסין לא הביאה לידיעת ישראל את החלטתה בנושא. היא העדיפה להתיר בידיה מגוון אפשרויות פעולה, ובשל כך נותרה ישראל אחוזת ספקות בנושא – הן באותן שנים והן בניתוח האירועים בדיעבד. כמו שיוצג בהמשך, דבר זה עתיד לחזור על עצמו עשרות שנים לאחר מכן, גם אם במידה פחותה.

נקודת מחלוקת נוספת שהמאמר מספק מידע חדש בנוגע אליה היא מידת הנזק ליחסים שגרמה הצבעתו של אבא אבן באו"ם נגד עמדת סין. כאן דווקא המקורות הסיניים מחזקים את מקטרגיו של אבן, ומחלישים את טענתו דלעיל שמהלכי ישראל לא העלו ולא הורידו מבחינת סין. כאמור, חודשים רבים לפני עריכת ההצבעה באו"ם החליטה בייג'ינג להכפיף את יחסיה עם ישראל להתקדמות הקשרים עם מדינות ערב, ובו בזמן היה בכונתה להמשיך ולקדם בזהירות את יחסיה עם ישראל, אולם בדיוק כאשר נקטה סין צעדים ממשיים לקידום העניין – אישור ביקור המשלחת המסחרית ונאום ג'ואו אן-לאי בקונגרס העם – הצביעה ישראל באו"ם נגדה. צעד זה התקבל בבייג'ינג בכעס, ובנובמבר 1954 שלח משרד החוץ של סין מברק לנציגויותיו בחוץ-לארץ:

לפני כמה שנים נקטה ישראל פעולה ישירה ואקטיבית לכונן יחסים עם סין. לאחרונה, בדיוק כאשר הודיעה ממשלתנו לשגרירנו בכורמה על הסכמתנו לקבל משלחת סחר

8. Ibid.

9. מצוטט בתוך: יגר, המסע הארוך לאסיה, עמ' 253.

10. שם, עמ' 240, הערה 7.

מישראל בארצנו, תמכה [ישראל] בהצעת ארצות-הברית בנושא קבלתה של סין לאו"ם. לאחר מכן שלחה [ישראל] הודעה אשר ניסתה להסביר את אופן הצבעתה, אך ללא כוונת התנצלות, כשלמעשה ממשלת ישראל מתמרנת בין שני הצדדים.¹¹

כמו שמשתמע מן הדברים, התקשתה סין להאמין שהצבעת אבן נבעה מחוסר תיאום בינו ובין ירושלים, וראתה בהתנהגותה של ישראל חוסר כנות. מכאן שאכן גרמה הצבעת אבן נזק ליחסים. עם זאת, הערכה זו אינה תשובה ניצחת לשאלת 'החמצת ההודמנות', שכן עדיין קשה להוכיח (ולהניח) שלנוכח התקרבותן של סין ומצרים ב-1955, ההקצנה האידאולוגית שהתחוללה בסין במחצית השנייה של שנות החמישים והתפתחות סכסוך ישראל-ערב היו נקשרים יחסים דיפלומטיים בין סין לישראל, גם אילו נמנע אבא אבן בהצבעת האו"ם ושרת היה מגלה יתר נחישות בנוגע לבייג'ינג.

כינן היחסים החשאיים

בשנת 1976 הלך מאו דזה-דונג לעולמו, וסין נכנסה לעידן חדש. את מקומה של האידאולוגיה המהפכנית החליפה גישה מעשית, אשר הציבה בראש סדר העדיפויות את שיקום הכלכלה, ולפיכך החלה סין בחיפוש אחר מקורות הון וטכנולוגיה שתגדיל באמצעותם את תפוקתה התעשייתית ותבנה את תשתיותיה. מהלך זה היה לא פשוט מכיוון שתחת שלטונו של מאו התנהלה כלכלת סין באופן ריכוזי ומבודד מהקהילה הבינ-לאומית. לכן כאשר הֶרְנֵג סִיָּאוֹ-פִּינְג, שליטה החדש של סין, בדצמבר 1978 על השקת מדיניות 'ארבע המודרניזציות' ו'הדלת הפתוחה', לא היה ברור למערכות השלטון והכלכלה בסין כיצד לנהל את הקשר עם העולם.

אחד הראשונים שהבחינו בקיומו של חלל זה היה איש העסקים הבינ-לאומי שאול אייזנברג, אשר מאז מלחמת העולם השנייה ניהל פעילות ענפה במזרח אסיה. אייזנברג, אשר הבין את הקושי של סין להתערוות ישירות בכלכלה הבינ-לאומית, החל לתווך בין ארגוני הסחר הממשלתיים בסין ובין חברות זרות. באופן זה יצר לעצמו רשת קשרים שהגיעה עד צמרת המדינה, שם היה יכול לדון בקידום מיזמים לאומיים. מיזמים מסוג זה היו, בין השאר, עסקאות ליבוא טכנולוגיה צבאית ולשדרוג מערכות הנשק של צבא סין. כחלק מתוכנית הרפורמות החליטה הנהגת סין על עריכת מודרניזציה מקפת בארבעה מגזרים מרכזיים. אחד מהם היה הצבא, אשר אף שדורג במקום הרביעי והאחרון בסדר העדיפויות (האחרים היו חקלאות, תעשייה ומדע וטכנולוגיה), נדרשה השקעה עצומה בו. מרבית הנשק והציוד של הצבא יובאו לסין מברית-המועצות בשנות החמישים או שיוצרו

Xia Liping, 'Cong Waijiaobu Kaifang Dangan Kan 20 Shiji 50 Niandai Zhong Yi Jiechu Shimo' (above note 7), p. 78

בסין על בסיס דגמים סובייטיים מועתקים, ובשל בידודה של סין בעולם בשנות השישים והשבעים היא התקשתה לחדשם. עתה, כמעט עשרים שנים לאחר מכן, נותרה סין עם צבא מיושן, אשר חולשתו הגדולה נחשפה במלחמה שניהלה סין נגד וייטנאם בראשית 1979. אייזנברג, אשר היה מודע לצורך של סין בטכנולוגיה צבאית מתקדמת, הציע למנהיגי סין לתווך בחשאיות בינם ובין תעשיותיה הבטחוניות של ישראל. משקיבל את הסכמתם פנה לראש ממשלת ישראל מנחם בגין, והציע את שירותיו כאיש קשר בין התעשיות הבטחוניות (תעב"ט) הישראליות להנהגה הסינית בתמורה למעמד של סוכן בלעדי במדינה זו. בגין הסכים לכך, וב־1979 הביא אייזנברג בחשאי את ראשי התעב"ט לסין. הפגישות שנערכו שם סללו את הדרך למגוון עסקאות בטחוניות בין המדינות.¹² עסקאות אלה שירתו היטב את שתי המדינות, ויצרו ביניהן מערכת יחסים קרובה. סין, אשר חיפשה דרכים זולות לחדש את פניו הטכנולוגיים של צבאה, מצאה בישראל שותף מתאים, שכן בעבודתן של התעב"ט הישראליות עם נשק השלל שנפל בידי ישראל במלחמותיה עם מדינות ערב הן צברו ידע וניסיון בכל הקשור לטכנולוגיה צבאית סובייטית. מלבד זאת, ישראל גילתה נכונות רבה יותר מספקיות נשק מערביות אחרות להכליל בעסקאות הנשק גם את טכנולוגיית הייצור, ולא רק את המערכות עצמן.¹³ עניין זה היה בעל חשיבות רבה עבור סין, אשר מאז שנותיה הראשונות אימצה מדיניות של הישענות עצמית בתחום הטכנולוגי בכלל ובתחום הצבאי בפרט. ישראל מצדה תלתה תקוות רבות בשוק הצבאי של סין, ובפרט שבאותה תקופה איבדה את שוק הנשק האיראני בעקבות הפיכתו של חומיני.

מסיבות אלה מצאו הצדדים שפה משותפת, וקשריהן הצבאיים נמשכו גם בשנות התשעים, כאשר הטילו ארצות־הברית ושאר מדינות המערב על סין אמברגו צבאי בעקבות תקרית טייפ־אן־מן ב־1989. החוזים שנחתמו ביניהן כללו, על־פי ההערכות, השבחת טנקים, אספקת מטוס התרעה מוקדמת (מערכת הפאלקון), מזל"טי תקיפה (הארפי), וייטכן שאף טכנולוגיות של המטוס לביא וטילי אוויר-אוויר.¹⁴ התנהלות הקשרים, על־פי עדויות שונות, התאפיינה באווירה של שיתוף־פעולה ואמון עמוקים, ויותר מכך, זו היתה הפעם הראשונה, ולעת עתה גם היחידה, שיחסי המדינות הושתתו על עניין אשר היה לשתייהן

12. אמנון ברזילי, 'ככה פורצים חומה', הארץ (מוסף), 5 בפברואר 1999. להרחבה בנושא ראו גם: Yitzhak Shichor, 'Israel's Military Transfers to China and Taiwan', *Survival*, 40 (1) (Spring 1998), pp. 68-91; P. R. Kumaraswamy, 'The Military Dimension of Israel-China Relations', *China Report*, 31 (2) (1995), pp. 235-249; Aron Shai, 'China and Israel - Strange Bedfellows 1948-2006', in: Simon Shen (ed.), *China and Antiterrorism*, New York 2007, pp. 157-159

13. עוד בסלון האווירי שנערך בפריז ב־1975 ובתערוכת הנשק שנערכה בשווייץ ב־1978 ביקרו נציגים סינים בביתנים הישראליים והביעו עניין במערכות נשק ישראליות. Shichor, 'Israel's

Military Transfers to China and Taiwan', p. 74

Ibid., p. 70

אינטרס פוזיטיבי מובהק בו. בשל מדיניות היבוא הסלקטיבי שנקטה סין בתחום הצבאי, יכולתה של ישראל למלא אחר צרכיה והטלת האמברגו שהגבילה את יבוא הנשק המערבי לסין, היתה ישראל למקור חשוב – אפילו ייחודי – עבור סין בתחום הצבאי. אם נוסף לכך את קשריו של אייזנברג עם הצמרת הסינית, הרי שבתקופה זו זכתה ישראל לקרבה חסרת תקדים להנהגת סין לעומת כל תקופה אחרת.

אף-על-פי-כן, גם בנסיבות אלה היתה השפעתה של ישראל מוגבלת למדי, וראיה לכך היא שמאמציה בשנות השמונים לכונן יחסים דיפלומטיים מלאים עם סין לא צלחו. התנאי המרכזי שהעמידה סין לקיום הקשרים הבטחוניים היה שמירה מלאה על חשאינותם, מחשש לפגיעה ביחסיה עם מדינות ערב. כאמור, עמדתה הפרו-ערבית של סין גובשה באמצע שנות החמישים, כחלק מנסיונה להשתלב בהנהגת גוש המדינות הלא מזדהות. הקרע ביחסים עם ברית-המועצות ומאבקי הכוחות הפנימיים שהתחוללו בה בסוף שנות החמישים הביאו להקצנה אידאולוגית במדיניותה ולחידוד הקו המהפכני. לנוכח זאת, ובשל הרצון להציג עצמה כממשיכה האמיתית של מרקס ולנין, נקטה סין קו מדיני קיצוני; כך למשל היא הגבירה את תמיכתה בתנועות שחרור לאומי, ובהן אש"ף, והקצינה את הרטוריקה שלה נגד הגוש המערבי, ובכלל זה מדינת ישראל. קו זה הגיע לשיאו במחצית השנייה של שנות השישים, כאשר התחוללה 'מהפכת התרבות' (1966-1976) במלוא עוזה, ונמשך, בקשר לסכסוך הישראלי-ערבי, עד סוף שנות השבעים.

מותו של מאו (1976), החלטת סין להיפתח לעולם והסכם השלום בין ישראל למצרים היו תנאים ראשוניים לשינוי מדיניותה של סין בנושא. עם זאת, השינוי אירע לאט ובהדרגה: בעת התחלת המגעים בין ישראל למצרים המשיכה בייג'ינג בהצהרותיה האנטי-ציוניות, אולם נמנעה מלגנות את המהלך. במחצית הראשונה של שנות השמונים היא המשיכה להתבטא בבוטות נגד ישראל, אך ב-1981 הצהירה לראשונה שכל מדינות המזרח התיכון זכאיות ליהנות מהזכות לקיום ולעצמאות. משלב זה היתה עמדתה שישראל זכאית לקיום ולעצמאות, אך עליה לסגת מהשטחים שנכבשו ב-1967, ובכללם ירושלים, ולהשיב לעם הפלסטינאי את זכויותיו להגדרה עצמית, לשיבת הפליטים ולהקמת מדינה עצמאית. עמדה זו נותרה בעינה עד סוף העשור, ואף שבנקודת זמן זו כבר הודו נציגים סינים בקיום קשרים לא רשמיים בין המדינות, ב-1988 עוד המשיכה סין להצהיר שתכונן יחסים מלאים עם ישראל רק כאשר זו תחזיר את 'השטחים הכבושים' ובעיית הפלסטינאים תבוא על פתרונה.¹⁵

15. לעמדת סין בסכסוך הישראלי-ערבי ראו: שיחור, 'סין בין ישראל לערבים' (לעיל הערה 2), עמ' 505-525; הנ"ל, 'שני צעדים קדימה וצעד אחד אחורנית: יחסי ישראל-סין בשנות ה-80', בתוך: בנימין נויברגר (עורך), מלחמות והסדרים: סוגיות נבחרות ביחסי החוץ של ישראל, תל-אביב 1992, עמ' 419, 426-428, 'Chinese'; William W. Haddad and Mary Foeldi-Hardi, 'China and the Middle East: The Quest for Influence', in: P. R. Kumaraswamy (ed.), *China and the Middle East: The Quest for Influence*, New Delhi 1999, pp. 42-51

בנסיבות אלה לא בא בחשבון כינון יחסים דיפלומטיים מלאים עם ישראל מבחינת סין, ואילו ישראל, אשר היתה מעוניינת בסחר הבטחוני והיתה מורגלת בקיום קשרים חשאיים עם מדינות, הסכימה לכך. הסייג לכך היה דרישתה שסין לא תעביר את הטכנולוגיה הצבאית שרכשה מישראל למדינות ערב. סין התחייבה לכך, וככל הידוע עמדה בהתחייבותה.¹⁶ עם זאת, יצוא הנשק הכולל מסין למדינות ערב דווקא גדל. עד סוף שנות השבעים ייצאה סין למזרח התיכון כמויות זניחות של נשק וציוד צבאי, ואילו מראשית שנות השמונים התהפכה המגמה, וסין היתה לאחת מספקיות הנשק החשובות של מדינות המזרח התיכון. לקוחותיה העיקריות היו איראן ועיראק, אשר ניהלו מלחמה ממושכת זו עם זו, ונדרשו לכמויות גדולות של נשק ותחמושת. סין, אשר שיקולים כלכליים השפיעו יותר ויותר על החלטותיה, לא בחלה באפשרות לספק נשק לשני הצדדים הלוחמים, וסיפקה להם אמצעי לחימה בשווי של מאות מיליוני דולרים בשנה. כך, בין 1982 ל-1990 סיפקה סין לאיראן מערכות נשק בשווי של 2.4 מיליארד דולר, ולעיראק סיפקה מערכות נשק ותחמושת בשווי של חמישה מיליארד דולר. בסך הכול, מכירות הנשק של סין למזרח התיכון בין 1980 ל-1990 היו כ-65 אחוזים מכלל היצוא הבטחוני שלה.¹⁷

אפשר אפוא להיווכח ששוק הנשק המזרח-תיכוני היה בעל חשיבות רבה לתעשיית הנשק של סין, ולבייג'ינג לא היתה כוונה לוותר עליו. עם זאת, בקשותיה של ישראל להגביל את הפצתן של טכנולוגיות מסוימות נענו חלקית, ומלבד עמידתה בהתחייבויותיה שלא להעביר למדינות מוסלמיות טכנולוגיות צבאיות שמקורן בישראל, היא גם הגבילה את יצוא הנשק למדינות שגובלות בישראל.¹⁸ ישראל, אשר נקטה גישה תכליתית ביחסיה עם סין, הניחה שהתניית המשך היחסים הבטחוניים בקידום הקשרים הדיפלומטיים או בהפסקה מוחלטת של יצוא הנשק למדינות ערב לא תקדם את ענייניה, ובחרה להמשיך בשיתוף-הפעולה בתנאים אלה. עם זאת, היא קיוותה שהיחסים הבטחוניים יסייעו לקידום היחסים הדיפלומטיים, נושא אשר המאמצים בגינו נמשכו כל העת.

ואכן, בד בבד עם שיתוף-הפעולה הבטחוני נקטה ישראל מגוון פעולות שתכליתן היתה להגביר את הקשרים בין המדינות ולהביא לבסוף להכרה דיפלומטית מלאה ביניהן. מסוף שנות השבעים קיימו דיפלומטים ישראלים פגישות מזדמנות עם עמיתיהם הסינים, וישראל ביקשה ממדינאים זרים להעלות את עניינה בפגישותיהם עם ראשי סין.

16. Shichor, 'Israel's Military Transfers to China and Taiwan' (above note 12), p. 78.
17. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). Electronic Database, www.sipri.org/contents/webmaster/databases
18. בנוגע לבקשת ישראל מסין להגביל את יצוא הנשק למזרח התיכון ראו: Israel Ministry of Foreign Affairs, 'Summary of a Meeting between Prime Minister Rabin and Foreign Minister Qian Qichen of China, 17 September 1992', *Israel Foreign Relations Selected Documents*, 13-14 (1992-1994) Shichor, 'Israel's Military Transfers to China and Taiwan' (above note 12), p. 79

ב־1985 הניחה ישראל שבשלו התנאים לעלות שלב במאמצים, והחליטה לפתוח מחדש את הקונסוליה בהונג־קונג.¹⁹ מלבד תכליתה הרשמית של הקונסוליה, היא נועדה לשמש עמדת תצפית ולימוד על סין²⁰ ולהציג לסין את פניה השונים של ישראל ואת הפוטנציאל הגלום בה וכן לשמש מכשיר להעברת מסרים לא רשמיים בין המדינות. ראובן מרחב מונה לקונסול כללי, והוא קשר בתפקידו קשרים ראשוניים עם משרד החוץ של סין (1987), השתתף בייסוד קשרים כלכליים לא רשמיים בין המדינות וקידם שיתוף־פעולה ביניהן בתרבות, במדע ובתיירות.²¹

מהלכים אלה אכן מילאו תפקיד חשוב בכינון היחסים הדיפלומטיים. לאחר שבאמצע שנות השמונים הגיעה סין למסקנה כי יעדיה הלאומיים מחייבים להאיץ את השתלבותה בעולם, היא החליטה לבטל את האיסור על כניסת מדענים ישראלים לתחומה, ומשנת 1985 החלו להגיע לסין מדענים ומשלחות מדעיות מישראל. ב־1986 הותר גם לאנשי עסקים לבקר בסין באמצעות דרכוניהם הישראלים, ב־1987 הותר לישראלים להיכנס לסין כתיירים, ובאותה שנה גם הוקמה בישראל חברה מסחרית שנועדה לפתח קשרי מסחר עם חברות סיניות (COPECO). לבסוף, ב־1988 נפגשו באו"ם שמעון פרס וצ'ינג צ'ינג, שרי החוץ של שתי המדינות, וסיכמו על פתיחת נציגות של האקדמיה הישראלית הלאומית למדעים בבייג'ינג. נציגות זו, שאת ההצעה להקמתה העלה ראובן מרחב, נועדה לשמש נציגות לא רשמית של ממשלת ישראל בסין, ובו בזמן הוסכם על פתיחת נציגות של משרד התיירות הסיני בתל־אביב, שתשמש ליעוד דומה. נציגות זו נפתחה ב־1989, ופחות משנה לאחר מכן נפתחה נציגות ישראל בבייג'ינג.

מנקודה זו התקדמו הדברים בקצב מהיר. בפברואר 1991 התירה סין לישראל להציב 'יועץ מדיני' במשרד האקדמי בבייג'ינג, ולתפקיד זה מונה זאב סופות (לימים שגרירה הראשון של ישראל בסין); במרס של אותה שנה יצא ראובן מרחב, ששימש אז מנכ"ל משרד החוץ, לביקור 'פרטי' בסין, וקיים דיונים עם אנשי משרד החוץ של סין על מדיניות סין במזרח התיכון; באפריל הגיעה לראשונה לביקור בארץ משלחת של משרד החוץ של סין, והודיעה על הסכמת סין להרחיב את סמכויותיהן של הנציגויות הלא רשמיות ולהגדיל את שיתוף־הפעולה האקדמי והמסחרי; באוקטובר ביקרה בסין משלחת של הקונגרס היהודי העולמי, אשר הסינים הניחו (הנחה שמנהיגים יהודים סייעו לטעת) שהקשר עמו – ועם יהדות ארצות־הברית וישראל בכלל – יסייע בקידום יחסיהם עם ארצות־הברית; באותו חודש גם ביקרו בסין בכירים ממשרד החוץ של ישראל; בנובמבר ביקר בסין שר הביטחון

19. ב־1973 נעשה ניסיון ראשון לפתוח קונסוליה בהונג־קונג, אך הוא לא עלה יפה.

20. ראובן מרחב, 'חלום ההיכלות האדומים – מהנמל הריחני לעיר האסורה / מהונג קונג לבייג'ינג', בתוך: יגר ואחרים (עורכים), משרד החוץ: 50 השנים הראשונות, עמ' 568.

21. שם, עמ' 568–578.

משה ארנס – ללא ידיעת משרד החוץ של ישראל; ובדצמבר הגיע ארצה סגן שר החוץ של סין והגיש לשר החוץ של ישראל בקשה רשמית לכונן יחסים עם ישראל בינואר הקרוב.²² על אף ההתקדמות המהירה לא היה התהליך נטול בעיות; מקצתן חזרו על דפוסי עבר, ואחרות בישרו על מוטיבים עתידיים, ולפיכך ראוי להזכירן. ראשית, למרות בקשותיהם של הסינים לשמור על חשאיות המגעים, לווה התהליך בהדלפות 'כרוניות' לתקשורת מצד גורמים ישראלים, ואלה עוררו תרעומת בבייג'ינג;²³ שנית, את הקשרים עם סין ניהלו מראשיתם כמה גופים בישראל, אשר שיתוף-הפעולה ביניהם היה חלקי בלבד. טענה זו מתייחסת בייחוד לפיצול בין משרד החוץ, אשר הוביל את המהלכים הדיפלומטיים, ומשרד הביטחון, אשר ניהל את הקשרים הבטחוניים. כמו שמשמע מפרשת ביקורו של ארנס בסין ומנתונים שנחשפו בעקבות משבר היצוא הבטחוני לסין (להלן), מתברר שמשרד החוץ נותר מחוץ לסוד העניינים בכמה תחומים. מלבד הנזק הפוטנציאלי הגלום בכך למכלול היחסים (פוטנציאל שהתמשש. על כך בהמשך הדברים), מצב זה גם נתן ביטוי ליריבויות אישיות וארגוניות, ואלה השפיעו לרעה על תהליך ההתקרבות בין המדינות. באופן דומה, גם יריבות אישית תוך-ארגונית פגמה בתהליך. לדוגמה, על-פי סדר המהלכים שנקבע לקראת כינון היחסים היה אמור בנימין נתניהו, סגן שר החוץ, לבקר בסין בנובמבר 1991, אולם בשל היריבות האישית בינו ובין השר דוד לוי לא היה מוכן לוי לאשר את נסיעתו. צעד זה לא איים לפגוע בהשלמת התהליך, שכן סין החליטה על כינון היחסים זה מכבר, אך הוא עורר אכזבה בצד הסיני, והציג את ישראל באור לא מחמיא.

אף-על-פי-כן לא אפשרה סין לתקלות מעין אלה להסיט את המהלך ממסלולו, והדבר מעיד – כמו המהלכים ב-1953-1954 – שהחלטותיה בנוגע לישראל היו קשורות בשיקולים אשר חרגו מהמישור הדו-צדדי. ואכן, החלטת סין לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל לפני שנפתרה סוגיית הפלסטינאים נבעה ממכלול סיבות. השיקולים ארוכי הטווח, כך העריך יצחק שיחור, אשר חקר את הנושא לעומקו, היו חשיבותם הגדלה של הנושאים הכלכליים במכלול שיקוליה של סין, הנחת מעצבי המדיניות הסינים שישראל עשויה להועיל לסין במישור זה, ובטחונם הגובר שמדינות ערב לא ינתקו את יחסיהן עם סין בתגובה להכרתה בישראל. בנוגע לגורמים המידיים, ציין שיחור את מלחמת המפרץ הראשונה, אשר המחישה לסינים שהסכסוך הישראלי-ערבי איננו הסכסוך היחיד באזור, והציגה בחיוב את שיקול דעתה של ישראל ואת התקדמות התהליך המדיני במזרח התיכון.²⁴ התהליך המדיני, אשר את תרומתו לקידום היחסים עם סין ציין גם השגריר

22. לתהליכים שקדמו לקשירת היחסים הרשמיים ראו: יגר, המסע הארוך לאסיה, עמ' 269-276; שיחור, 'שני צעדים קדימה וצעד אחד אחורנית' (לעיל הערה 15), עמ' 429-435; סופות, 'המדיניות הסינית של ישראל, 1950-1992' (לעיל הערה 2), עמ' 588-593; E. Zev Sufott, *A China Diary*, London 1997.

23. יגר, המסע הארוך לאסיה, עמ' 272-276.

24. יצחק שיחור, 'הפרסקטיבה הסינית', בתוך: ישראל והמזרח הרחוק: יחסים אסטרטגיים מתהווים (דיונים בביטחון הלאומי, 7), רמת-גן ספטמבר 1994, עמ' 11-14.

סופות, ביטא את הכרת העולם הערבי, ובכללו אש"ף, במעמדה הלגיטימי של ישראל, ובכך סלל את הדרך למגעים רשמיים בין סין לישראל.²⁵ מלבד זאת, סין – כמעצמה עולה וכחברה קבועה במועצת הביטחון של האו"ם – היתה מעוניינת להשתתף בתהליך המדיני במזרח התיכון. ישראל, בתבונה רבה, הבהירה לסין כי לא תסכים להשתתפותה בו עד שלא ייכוננו ביניהן יחסים דיפלומטיים. ואכן, לוח הזמנים שנקבה סין לייסוד הקשרים הדיפלומטיים עם ישראל הקדים בימים אחדים בלבד את מועד התכנסותו המתוכנן של המפגש הבין-לאומי במוסקווה.

תקופת 'ירח הדבש': 1992–2000

ב-24 בינואר 1992 נערך בבייג'ינג טקס כינון היחסים בין המדינות, וממועד זה עד יולי 2000, אז הודיעה ישראל על ביטול חד-צדדי של עסקת הפאלקון, התאפיינו יחסיהן בקרבה ובחמימות יוצאות דופן. הדבר התבטא בחתימה על שורה ארוכה של הסכמי שיתוף-פעולה, בחילופים מדעיים ותרבותיים רחבי היקף, בהקמת מיזמים משותפים בחקלאות ובטכנולוגיה, בעריכת קורסים והשתלמויות על-ידי ישראל למאות מורככים סינים, ובביקורים רבים של אישים רמי דרג משני הצדדים.²⁶ מכינון היחסים עד קיץ 2000 ביקרו בסין נשיא המדינה חיים הרצוג, ראשי הממשלה יצחק רבין, שמעון פרס ובנימין נתניהו, וכן שרים וחברי כנסת רבים (אברהם שוחט, אמנון רובינשטיין, יצחק מרדכי ואחרים). בין האישים הסינים הבכירים שביקרו בארץ אפשר לציין את יושב-ראש הפרלמנט וראש הממשלה לשעבר לי פֶּנְג; סגן ראש הממשלה והממונה על התעב"ט הסינית דזואו ג'יא-חואה; סגן ראש הממשלה ושר החוץ צ'יין צ'י-צ'ן; שר ההגנה צ'ה קאו-ט'יין; וכן שר האוצר, השרה לסחר חוץ, שר המדע ועוד. הביקור החשוב ביותר היה ביקורו בארץ של נשיא סין ג'יאנג דְּזֵה-מִין באפריל 2000.²⁷

ואכן, מבחינה דיפלומטית תרם כינון היחסים תרומה חשובה למעמדה של ישראל. כמו שצפו אנשי משרד החוץ בשנות החמישים, פתח כינון היחסים הדיפלומטיים עם סין את הדלת למדינות אסייתיות נוספות: כמה ימים לאחר החתימה על כינון היחסים דיפלומטיים עם סין כוננו יחסים עם הודו, ביולי 1993 הודיעה וייטנאם על כוונתה לכוון יחסים דיפלומטיים עם ישראל, ובדצמבר 1993 כוננו יחסים עם לאוס. מלבד זאת, יצר כינון היחסים הדיפלומטיים עם סין מצב חסר תקדים עבור ישראל – כל החברות הקבועות של מועצת הביטחון של האו"ם הכירו בה הכרה מלאה, ובזאת נשבר למעשה בידודה הבין-לאומי.

25. סופות, 'המדיניות הסינית של ישראל, 1950–1992' (לעיל הערה 2), עמ' 591.

26. יגר, המסע הארוך לאסיה, עמ' 280–281.

27. לתיאור הפעילות הדיפלומטית הענפה ראו: שם, עמ' 280–282.

מבחינות אחרות קידם כינון היחסים עם סין קידום מוגבל בלבד את מטרותיה של ישראל. ראשית, מכירת הנשק של סין למדינות המזרח התיכון נמשכו בשנות התשעים, ואף שפחתו במידה ניכרת בשל סיום מלחמת איראן-עיראק, הם כללו טכנולוגיות בעייתיות מבחינת ישראל. לצד ספינות טילים, מטוסי קרב, מערכות ארטילריה ומערכות נגד מטוסים אשר סיפקה סין למדינות המזרח התיכון בהיקף שולי,²⁸ היא גם ייצאה טכנולוגיות ורכיבים בעלי משמעות רבה יותר. על-פי הערכות של ארצות-הברית, סיפקה סין בתקופה זו לוב וליראן טכנולוגיה ורכיבים של טילים, ובכלל זה טילי שיוט נגד אוניות מסוג C-802 – אלה הגיעו בעקיפין לידי חזבאללה ושימשו אותו נגד ישראל במלחמת לבנון השנייה – ומאמצע שנות השמונים עד סוף שנות התשעים אף היתה הספקית העיקרית של איראן בפרויקט הגרעין.²⁹ בין האמצעים והטכנולוגיות שסין העבירה לאיראן בתקופה זו אפשר לציין כמה כורים גרעיניים למטרות מחקר, אורניום, ידע בתחומי כריית אורניום והעשרתו וסיוע בהכשרת טכנאים ומדענים. שיתוף-הפעולה החל לדעוך רק ב-1997 בעקבות לחץ שהפעילה עליה ארצות-הברית.³⁰

שנית, בסוגיית הסכסוך הישראלי-ערבי ריככה סין את התבטאויותיה נגד ישראל, אבל ניכר שהסיבה היתה לא שינוי עמדתה הבסיסית אלא הסבת המיקוד של מדיניות החוץ שלה מנושאים אידאולוגיים לקידום הצמיחה הכלכלית. לפי אוריינטציה זו, פינתה התמיכה במאבקי שחרור לאומי את מקומה לקידום יעדי הצמיחה הכלכלית, והיא החלה לנקוט מדיניות של התערבות מועטת ככל האפשר בסוגיות פוליטיות שאינן נוגעות לה ישירות. לכן, שלא ככוונותיה המוצהרות – ואולי גם כמתחייב מעצם היותה חברה קבועה במועצת הביטחון של האו"ם – לא היתה סין שותפה פעילה במאמצים הבין-לאומיים לקידום התהליך המדיני במזרח התיכון, ולמעשה השתדלה להימנע מכל פעולה באזור שתחייב אותה לנקוט עמדה נגד אחד הצדדים או לשלם מחיר גבוה. לשם המחשה, נציגים רשמיים מטעמה המשיכו לבקר במדינות האזור ולהצהיר, לדוגמה: 'סין [...] תפעל לכינון הסכם כולל, צודק ובר-קיימא בהקדם האפשרי',³¹ אך בפועל היא לא נקטה צעדים ממשיים בנושא. ישראל, לעומת זאת, פעלה בהתאם לעמדותיה של סין בסוגיות טייוואן וטיבט,

United States, Department of State, Bureau of Arms Control, in: http://www.state.gov/www/global/arms/bureau_ac/wmeat98/table5.pdf .28

Shirley A. Kan, *China and Proliferation of Weapons of Mass Destruction and Missiles: Policy Issues*, CRS Report for Congress, Washington DC 2007, pp. 9-17, 34-35 .29

John W. Garver, *China and Iran: Ancient Partners in a Post-Imperial World*, Seattle, WA 2006, pp. 143-162 .30

'Jiang Zemin Discusses Mideast Peace with Yasir Arafat', *Xinhua*, 15 April 1999, in: Foreign Broadcast Information Service-China (FBIS-CHI) 1999-0415, <http://toolkit.dialog.com/intranet/cgi/present?STYLE=739318018&PRESENT=DB=985,AN=96551195,FM=9,SERCH=MD.GenericSearch> .31

ומעת כינון היחסים הדיפלומטיים עמה (ולמעשה מראשית שנות התשעים) נמנעה מקיום קשרים דיפלומטיים וצבאיים עם טייוואן, אף במחיר ויתור על רווחים ממשניים.³² שלישית, גם בטכנולוגיה, במדע ובמסחר היתה סין המרוויחה העיקרית מהיחסים – עם כינון היחסים החלו המדינות בשורה של שיתופי-פעולה בחקלאות, בכלכלה, בבריאות וכן בתחומים נוספים, ואולם מעבר הידע היה רובו מישראל לסיין. פיצוי כלשהו לכך היה עשוי להיות יצוא טכנולוגי מישראל לסיין, אולם הדבר נעשה בממדים קטנים בלבד. רק בשנת 1998 הגיע היצוא הכולל של ישראל למאה מיליון דולר, ועל כל פנים, המאזן המסחרי בין המדינות נטה דרך קבע לטובת סין (ראו להלן גרף נתוני סחר ישראל-סיין). ככל שעלה היקף הסחר ביניהן, כן גדל גם גירעונה של ישראל.³³

קטיעת היחסים הבטחוניים והשפעותיה

בשנת 2000 התחולל שינוי ביחסי המדינות. עד שלב זה התאפיינו היחסים בחמימות יוצאת דופן, שבמידה לא מבוטלת נבעה מהקשרים הבטחוניים, ולכן היה המשבר שפרץ בתחום זה גם הגורם העיקרי לתפנית שחלה בהם. שורשי התפנית, אשר בעת התפתחותם נסתרו רובם מעיני הגופים הישראליים שעסקו בכך, נראו בתחילת שנות התשעים. בעקבות קריסת הגוש הסובייטי והירי שירה צבא סין במפגינים בכיכר טיין-אן-מן השתנה מאזן האינטרסים בין סין לארצות-הברית ולברית-המועצות. יחסיהן של וושינגטון ובייג'ינג הצטננו, וארצות-הברית הטילה אמברגו צבאי על סין. בו בזמן חידשו סין וברית-המועצות את יחסיהן לאחר קרע ממושך, ורוסיה (שירשה את מקומה של ברית-המועצות) היתה לספקית הנשק העיקרית של סין. בינתיים נמשכה ההתדרדרות ביחסי ארצות-הברית וסין, והגיעה לשיא עם פרוץ המשבר ביניהן בעקבות ביקור נשיא טייוואן בארצות-הברית (1995-1996). התוצאה הכוללת היתה ירידה בביקוש למוצריה הצבאיים של ישראל בסין והחרפת התנגדותה של ארצות-הברית ליצוא הבטחוני של ישראל. ככל הנראה, תמורות אלה, ובייחוד החרפת התנגדותה של ארצות-הברית ליצוא הבטחוני של ישראל, לא זכו להבנה מלאה מצד מקבלי ההחלטות בירושלים.³⁴ בסוף 1999, במידה מסוימת עקב חשיפת נתונים בנוגע לעסקת הפאלקון מצד ישראל, החלו להישמע בקונגרס ובממסד הצבאי בארצות-הברית ביקורות על קיום העסקה.

32. לדוגמה, ישראל ביטלה עסקה מתוכננת למכירת מטוסי כפיר לטייוואן. ראו: Israel Ministry of Foreign Affairs, 'Meeting Between Rabin and Qian Qichen', *Israel's Foreign Relations: Selected Documents*, Vol. 13-14: 1992-1994, in: <http://www.mfa.gov.il/MFA/Foreign+Relations/Israels+Foreign+Relations+since+1947/1992-1994>

33. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

34. אלוף בן, 'חוקי ה"פאלקון" החדשים', הארץ, 25 בדצמבר 2001.

בנסיבות אלה התקשה הממשל להבליג. הטענה המרכזית של וושינגטון היתה שבין ארצות-הברית לסין קיים פוטנציאל להתנגשות צבאית, ומערכת הפאלקון עשויה לשנות את המאזן האסטרטגי האזורי במזרח אסיה.³⁵ לכן, גרסה ארצות-הברית, לא ייתכן שמערכת צבאית שכזאת, אשר פותחה באמצעות טכנולוגיות אמריקניות, תועבר לידי סין.

התגובות בישראל נחלקו לשניים: מצד אחד גורמים מסוימים, בעיקר אנשי משרד החוץ ואנשים מסוימים מהממסד הבטחוני בישראל, סברו שרגישותה של ארצות-הברית להתחמשותה של סין גבוהה והקשרים הבטחוניים עם סין אינם מצדיקים פגיעה בירידות החשובה עם ארצות-הברית. גישתם היתה שיש להיענות לדרישת ארצות-הברית ולבטל את העסקה. מצד אחר דחו גורמים בממסד הבטחוני ומהתעב"ט את הטענה שאספקת הפאלקון תשנה את המאזן האסטרטגי באזור מצרי טיוואן, וטענו שהמניע האמיתי להתנגדות ארצות-הברית להשלמת העסקה הוא חששן של התעב"ט האמריקניות מהחרפת התחרות עם התעב"ט הישראליות. הציות לדרישתה של ארצות-הברית, טענו גורמים אלה, יגבה מחיר לא נסבל מישראל, שכן נוסף על התערערות היחסים עם סין לשנים רבות תיפגע אמינותה של ישראל בעולם כולו. הטענה של חסידי גישה זו היתה שיש לעמוד בלחצה של ארצות-הברית.³⁶

קברניטיה של ישראל התקשו להחליט. נטייתם הראשונה היתה לדחות את דרישת ארצות-הברית בטענה שמידע על קיום העסקה הועבר לווינגטון בשלביה הראשונים, וזו נתנה לכך את אישורה.³⁷ ראש הממשלה אהוד ברק אף הגדיל לעשות, ובאפריל 2000, כאשר פורסמו בעיתונים ידיעות על מתיחות בין ישראל לארצות-הברית בנושא ונשיא סין הגיע לביקור רשמי בישראל, הוא רמז לו שהעסקה אכן תושלם.³⁸ הנשיא שב לארצו מצויד בהבנה זו, והודיע על כך לצמרת משטרו, אולם הלחץ של ארצות-הברית על ישראל נמשך, וכיולי של אותה שנה, ערב צאתו של ברק לוועידת קמפ־דיוויד, הוא הודיע לנשיא ארצות-הברית – ובאיגרת רשמית גם לנשיא סין – על החלטת ישראל לבטל את העסקה.³⁹ מהלך חד-צדדי זה, למותר לציין, עורר זעם רב בכייג'ינג. לטענתם של אורה נמיר, שגרירת ישראל בכייג'ינג אז, ודוברו של ברק, היה קשר הדוק בין ההחלטה על ביטול

35. David A. Fulghum and John D. Morrocco, 'Israel Backs Off China AWACS Sale', *Aviation Week & Space Technology*, 17 July 2000 P. R. להרחבה על פרשה זו ראו: Kumaraswamy, 'Israel-China Relations and the Phalcon Controversy', *Middle East Policy*, 12 (2) (Summer 2005), pp. 93-103

36. זאב שיף, 'ביטול העסקה היה בלתי נמנע', *הארץ*, 13 ביולי 2000; אלוף בן, 'ברק ביטל את מכירת מטוס הפאלקון לסין', *הארץ*, 13 ביולי 2000.

37. זאב שיף, 'ברק אחראי למשבר', *הארץ*, 7 ביולי 2000.

38. אלוף בן, 'ברק פועל לחדש את עסקת הפאלקון', *הארץ*, 31 בינואר 2001.

39. בן, 'ברק ביטל את מכירת מטוס הפאלקון לסין' (לעיל הערה 36).

העסקה לכינוס ועידת קמפ־דיוויד.⁴⁰ אי־אפשר לדעת אם אמנם התנה קלינטון את קיום הוועידה בביטול העסקה ואם היה יכול ברק לדרוש מארצות־הברית להשתתף בעלויות ביטול העסקה, ויש להמתין לחשיפת מסמכים רשמיים בנושא. עם זאת, ארצות־הברית בהחלט הפעילה לחץ כבר על ישראל, ובכלל זה איומים בקיצוץ הסיוע הבטחוני והשהיית שיתוף־הפעולה הבטחוני עמה.⁴¹ הדבר העמיד בסכנה אינטרסים חיוניים של מדינת ישראל, ובשל כך החליט ברק שהתועלת הגלומה בעסקה אינה מצדיקה זאת. אולם גם אם הצדיק השיקול הקר את ביטול החוזה, חלק ניכר מהביקורת שנמתחה על ישראל קשור לאופן עשיית הדברים. כאמור, העסקה בוטלה כשלושה חודשים בלבד לאחר שנשיא סין שב לארצו ובידיו הבטחה משתמעת להשלמת החוזה, ולפיכך הוא ראה בהפרתה עלבון אישי ולאומי. דבר זה היה יכול להימנע, חלקית לפחות, אילו בחן ברק את הסוגיה לעומקה עוד בראשיתה, אילו ניתח את עמדתה של ארצות־הברית בנושא, והעריך לפני הפגישה עם נשיא סין את היכולת להשלים את הפרויקט. בפועל נדחק נושא זה הצדה מפני התהליכים המדיניים והפוליטיים שממשלת ברק היתה שקועה בהם, וסופו שהגיע למבוי סתום כמעט מאליו. לדברי זאב שיף, מעיתון הארץ, 'ברק הוזהר שוב ושוב בעניין המשבר המתפתח. זמן רב לא התפנה לכך וספק אם קרא את כל המסמכים שהונחו על שולחנו [...]'.⁴²

בדרך דומה ניהלה ישראל גם את ביטול החוזה. את ההודעה על החלטת ישראל מסר ברק אישית לקלינטון, נשיא ארצות־הברית, ואילו לממשלת סין נמסר הדבר באמצעות איגרת, שהגיש עמוס ירון, מנכ"ל משרד הביטחון, לנשיא סין.⁴³ הסינים, כך העירו אנשים שהיו מעורבים בתהליך, אשר זעמו ממילא על ביטול העסקה, נעלבו שהודעה כה רבת־חשיבות נמסרה בידי גורם מהדרג הפקידותי (גבוה ככל שיהיה), בשעה שסיכום העסקה נערך עם גורמים מדרג מדיני גבוה ביותר.⁴⁴ מלבד זאת, ישראל התמהמהה בהגשת הצעת פתרון לסין, בין השאר בשל הניסיון לנצל את חילופי הממשל בארצות־הברית כדי לשנות את עמדת וושינגטון. ניסיון זה נכשל, ובסוף שנת 2001 – כשנה וחצי לאחר ביטול העסקה – העבירה סין לישראל דרישה להציע פתרון לפרשה תוך כדי תביעת פיצויים בגובה 1.2 מיליארד דולר. רק אז יצאה משלחת ישראלית לבייג'ינג, ובפברואר 2002

40. יגר, המסע הארוך לאסיה, עמ' 284; Fulghum and Morrocco, 'Israel Backs Off China ;284 AWACS Sale' (Above note 35)

41. 'הקונגרס: ישראל מעמידה את הסיוע שלה בסכנה', <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-23539,00.html>, 28 ביוני 2000.

42. שיף, 'ברק אחראי למשבר' (לעיל הערה 37). ראו גם: שמעון שיפר, 'ישראל תפצה את סין על עיסקת הפאלקון', <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-1654589,00.html>, 13 בפברואר 2002.

43. Israel Ministry of Foreign Affairs, 'Statement on the Sale of Phalcon System to China, 12 July 2000', *Israel Foreign Relations: Selected Documents*, 18 (1999-200)

44. ריאיון. תל־אביב, אוגוסט 2005.

הושגה הסכמה בין הצדדים על תשלום פיצויים בסך 350 מיליון דולר והעברת המטוס לסין, מפורק מהמערכות הישראליות שהותקנו בו.⁴⁵

אקורד הסיום הצורם של העסקה עורר בישראל פסימיות באשר להמשך היחסים עם סין. עם זאת, שלא כתחזיות הפסימיות שסין תשעה את פעילותן של חברות ישראליות בתחומה, תקפיא אפשרות לסחר בטחוני עתידי עם ישראל ותגביר את הפצת הנשק למזרח התיכון,⁴⁶ היתה גישתה של בייג'ינג מעשית. מצד אחד כל עוד לא יושבה הפרשה הקפיאה סין מפגשים עם נציגים ישראלים רשמיים מדרג שרים ומעלה, והבהירה לישראל שעתיד יחסיהן תלוי ביישוב הסוגיה, ומצד אחר היא לא קטעה את קשרי המסחר, המדע והטכנולוגיה או את קשרי התרבות עם ישראל, ואף לא השמיעה איומים מפורשים לעשות כן. יתרה מכך, באותם ימים בדיוק שהגיעה המשלחת הישראלית לבייג'ינג לדון בתנאי ביטול החוזה, נחתם הסכם אחר בין התעשייה האווירית לחברת תקשורת מהונג-קונג למכירת שני לווייני תקשורת מסוג עמוס.⁴⁷

מועד החתימה על הסכם זה מעלה השערה שהיה קשר בין הדברים, וראוי להבהיר זאת. אף שההסכם נחתם עם חברה הרשומה בהונג-קונג, היתה מעורבותם של שלטונות סין בעניין הדוקה. החברה שעמה נחתם ההסכם היתה בבעלותם של תאגידים ממשלתיים סיניים (מקצתם בעלי זיקה לממסד הבטחוני), וטקס החתימה על ההסכם נערך בבניין הפרלמנט בבייג'ינג.⁴⁸ לנוכח זאת, ולמרות טענתם של גורמים ישראלים שהיו מעורבים בעסקת הלוויינים כי 'אין קשר בין פרשת ה"פלאקון" לבין עיסקת לווייני התקשורת',⁴⁹ קשה להימנע מההשערה ששלטונות סין השתמשו בהסכם זה כדי לקדם קידום כלשהו את הדיונים עם ישראל. השערה זו, שאין דרך לאמתה ללא עדויות רשמיות מסין (אשר ספק אם יפורסמו), זוכה לחיזוק מעצם ביטולה של סין את ההסכם.

סימן נוסף לגישתה הפרגמטית של בייג'ינג הוא נסיונותיה להמשיך ולהסתייע בספקיות הנשק הישראליות גם לאחר פרשת הפאלקון, נסיונות שישראל שיתפה עמם פעולה במידה מסוימת. ככל הנראה, גם לאחר סיום הפרשה לא הבין ממסד הביטחון הישראלי לחלוטין

45. אריה אגוזי, 'סין תובעת 2 מיליארד דולר על ביטול עסקת ה"פאלקון"', <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-1431970,00.html>, 17 בדצמבר 2001; 'משלחת

בסין דנה בפשרה בנוגע לביטול עסקת הפאלקון', <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-1524410,00.html>, 10 בינואר 2002; שיפר, 'ישראל תפצה את סין על עיסקת הפאלקון' (לעיל הערה 42).

46. למשל: בן, 'ברק פועל לחדש את עסקת הפאלקון' (לעיל הערה 38); אלכס פישמן, 'העלו את הסעיף', ידיעות אחרונות (המוסף לשבת), 24 בדצמבר 2004.

47. יניב זינגר, 'תע"א תספק לווייני תקשורת לשידור האולימפיאדה בסין', <http://www.ynet.co.il/articles/1,7340,L-1550528,00.html>, 17 בינואר 2002.

48. GlobalSecurity.org, 'Hong Kong Satellite Technology Group (HKSTG)', in: <http://www.globalsecurity.org/space/world/china/hkstg.htm>

49. אמנון ברזילי, 'לוויינים ויחסים מעוררים', הארץ, 22 בינואר 2002.

את עומק התנגדותה של ארצות-הברית להמשך הקשרים הבטחוניים עם סין, והדבר טמן בחובו השלכות קשות עוד יותר. לאחר סיום פרשת הפאלקון ניסתה ישראל לחדש בזהירות את קשריה הבטחוניים עם סין; במרס 2004 יצאה משלחת של משרד הביטחון לבייג'ינג לרון בנושא עם שר ההגנה של סין, וביוני של אותה שנה השתתף צה"ל בתערוכה בין-לאומית ללוגיסטיקה צבאית שהתקיימה בבייג'ינג ביוזמת משרד ההגנה של סין. בו בזמן שלחה סין לתיקון בישראל מזל"טי תקיפה מסוג 'הארפי', אשר רכשה ממנה בשנות התשעים. הפעם היתה תגובת ארצות-הברית חריפה ביותר: היא דרשה מישראל לעצור את עבודות התיקון ולהשאיר את המזל"טים ברשותה, עצרה שיתופי-פעולה בטחוניים עם ישראל, ואולי חמור מכול – דרשה מישראל להתנות מעתה כל עסקה בטחונית עם סין באישורה.⁵⁰ משבר זה הסתיים באוגוסט 2005, כאשר ישראל חתמה עם ארצות-הברית על מסמך הבנות בסוגיית יצוא הנשק, אשר מיסד את הקמתו של מנגנון תיאום והעברת מידע ביניהן על העברת נשק למדינות שהוגדרו בעייתיות. ישראל התחייבה גם לציית לעקרונות 'הסדר ואסנאר' (Wassenaar) לפיקוח על יצוא טכנולוגיות בעלות יישומים דו-תכליתיים צבאיים ואזרחיים (dual-use),⁵¹ מלבד זה, ארצות-הברית הטילה את האחריות למשבר על עמוס ירון, מנכ"ל משרד הביטחון, וזה נאלץ להתפטר מתפקידו.

משבר זה ואחריתו הביאו את היחסים הבטחוניים בין ישראל לסין לקצם. מבחינת ישראל, התלות החזקה בארצות-הברית ותגובתה הנזעמת של וושינגטון הרתיעו את מערכת הביטחון מחידוש הקשר עם סין, ובקשותיהן של חברות ישראליות לשווק מוצרים בטחוניים או דו-תכליתיים לשוק זה נדחו לרוב על הסף.⁵² מצב זה שורר עד היום, וגורמים כלכליים ישראלים תולים בו את האשמה להיקף המכירות הנמוך של ציוד אבטחה ישראלי לאולימפיאדה בבייג'ינג.⁵³ פיצוי מסוים לכך מצאו התעב"ט הישראליות בשוק הבטחוני ההודי, כאשר ב-2004 נחתם עם הודו חוזה למכירת שלוש מערכות פאלקון (והסכמים נוספים).⁵⁴ בהתאם למדיניותה הרשמית של סין שלא להתערב בענייניהן של

50. פישמן, 'העלו את הסעיף' (לעיל הערה 46).

51. מלבד זאת, וושינגטון לחצה על ישראל להעביר את הסמכות להענקת היתרי יצוא בטחוני מהאגף הממונה על היצוא הבטחוני (סיב"ט) במשרד הביטחון לגוף חדש שיורכב מנציגי משרד הביטחון, משרד החוץ ומשרד התעשייה והמסחר (אגף פיקוח יצוא – אפ"י). כך, הניחה ארצות-הברית, תוכל ישראל לשקלל טוב יותר את מגוון השיקולים הכרוכים בהחלטות היצוא הבטחוני, ולבלום את לחצן של התעב"ט להגברת היצוא. ראו: רן דגוני, 'נרמול יחסים: נחתם מסמך הבנות בין ישראל לארצות-הברית בסוגיית ייצוא הנשק', גלובס, 17 באוגוסט 2005; עוזי עילם, 'הפיקוח על היצוא הבטחוני: תמונת מצב – 2007', עדכן אסטרטגי, 9 (4) (מרס 2007), עמ' 47-53; Yitzhak Shichor, 'The U.S. Factor in Israel's Military Relations with China', *China Brief*, 5 (12) (24 May 2005).

52. אורה קורן, 'כך פיספסנו את היצוא לסין', הארץ, 3 בינואר 2008.

53. שם.

54. אמנון ברזילי, 'נחתמה סופית עסקת מטוסי "פלקון" עם הודו', הארץ, 7 במרס 2004.

מדינות אחרות, היא לא השמיעה מחאה מפורשת בנושא. עם זאת, בשל היריבות האזורית בינה ובין הודו ועל רקע ביטול העסקה עמה ארבע שנים קודם לכן עורר הדבר אי-נוחות בבניג'ינג, והוסיף על הרוגז הקיים ממילא כלפי ישראל.

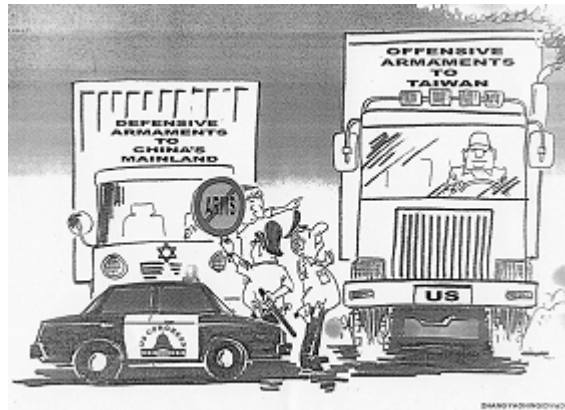
מבחינת סין, הביטויים המוחשיים לעמדתה בנושא היו ברורים פחות, בין היתר מכיוון שתפקידה בנושא היה סביל יחסית והתבטאויותיה בנוגע אליו מוגבלות, אולם על-פי הסימנים הקיימים אפשר להעריך שאיבדה לעת עתה אמון באפשרות לייבא טכנולוגיה צבאית מישראל. אופן סיום היחסים הבטחוניים בין המדינות יצר בשלטון הסיני שתי גישות בנוגע לישראל. גישה אחת היתה שיש לתלות בישראל את מלוא האשמה בביטול עסקת הפאלקון ובאופן הסיום המבוזה של פרשת ההארפי, לנקוט כלפיה צעדי ענישה ולצנן את היחסים עמה. גישה אחרת, ומציאותית יותר, גרסה כי יש להבין שישראל נתונה לאילוצים קשים, תלויה מאוד בארצות-הברית, ואיננה חופשית להתנגד לתביעותיה.⁵⁵ ככל שאפשר להעריך, התקבלה הגישה השנייה. בדצמבר 2003, כשנתיים לאחר שיושבה פרשיית הפאלקון וכשנה לפני שהתעוררה פרשת ההארפי, נפגש נשיא סין חו ג'ין-טאו עם נשיא ישראל משה קצב ופירט את מדיניותה של סין כלפי ישראל: (א) יימשכו מגעים רמי דרג ודיאלוגים מדיניים בין המדינות; (ב) יחוזק שיתוף-הפעולה הדו-צדדי בכלכלה ובמסחר; (ג) יועמק שיתוף-הפעולה הדו-צדדי בנושא מדע וטכנולוגיה בערוצים ממשלתיים ולא ממשלתיים; (ד) יורחבו היחסים באופן כוללני וארוך טווח.⁵⁶ למרות העלבון שספגה סין, שוב, נשמר קו זה גם לאחר פרשת ההארפי. סין לא התעלמה מהתפקיד שמילאה ישראל בשתי הפרשיות, ואף-על-פי-כן הופנה עיקר הגינוי שלה כלפי ארצות-הברית.

עמדה זו קיבלה ביטוי חזותי ברור בקריקטורה שהתפרסמה בבטאוונו הלועזי של השלטון הסיני *China Daily* לאחר ביטול עסקת הפאלקון. בקריקטורה זו הוצגה ארצות-הברית כגורם שאחראי לביטול העסקה, ואילו ישראל ממלאת בה תפקיד פסיבי ואף מנסה לשכנע את ארצות-הברית שתתיר לה לספק את הנשק לסין, שכן זוהי מערכת הגנתית. הקריקטורה גם הציגה את מדיניות ארצות-הברית כמפלה לרעה ודו-פרצופית, שכן בה בשעה שאסרה על אספקת נשק (הגנתית לכאורה) מישראל לסין העבירה בעצמה מערכות נשק (התקפיות לכאורה) לטייוואן. טענות ברוח זו הושמעו שוב בעת משבר ההארפי, ועם סיום הפרשה הצהיר שר ההסברה של סין: 'אנחנו כועסים על ההתערבות האמריקאית [...]'⁵⁷

55. שיחה עם פקיד סיני בכיר, דצמבר 2007.

56. Li Shijia, 'Hu Jintao Meets Israeli President Moshe Katsav', *Xinhua*, 18 December 2003, in: FBIS-CHI-2003-1218

57. ליאור קודנר, 'כועסים על התערבות ארצות-הברית בעסקה עם ישראל', הארץ, 7 באוגוסט 2005.

מקור: *China Daily*, 2000 [specific date unknown]

הביטוי המעשי של עמדה זו היה הזמנתם מחדש של גורמים מדיניים רמי דרג לסין, והמשך התנהלותם של היחסים המסחריים בין המדינות ללא הפרעה. כמו שגרף נתוני הסחר בין ישראל לסין משנת 2000 – שנת ביטול עסקת הפאלקון – ממחיש, עד שנת 2005 הוכפל הסחר בין המדינות פי שלושה, בשנת 2006 צמח הסחר בארבעים אחוזים כמעט לעומת השנה הקודמת, ובשנת 2007 צמח ב-33 אחוזים והגיע לארבעה מיליארד דולר וחצי.⁵⁸ מלבד זה, בין המדינות נחתמו הסכמים לשיתוף-פעולה טכנולוגי, והוקמו קרנות הון שתכליתן להשקיע במיזמים משותפים.⁵⁹

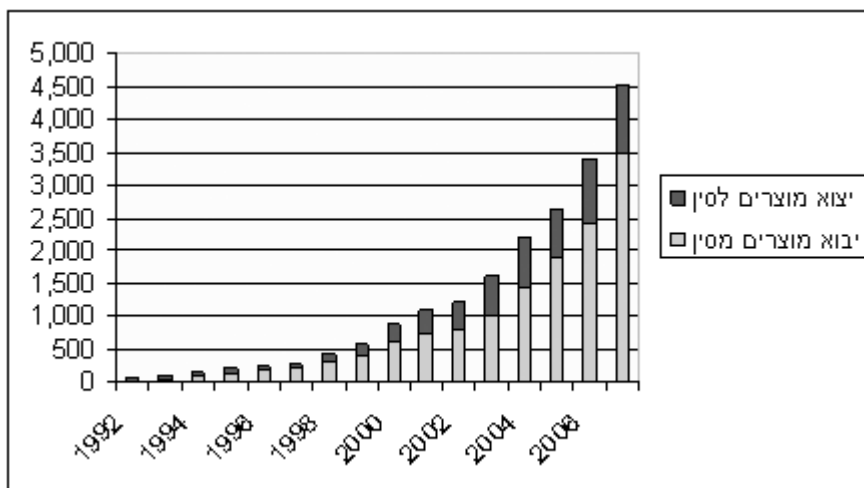
שינוי מרכזי אחד בלבד הסתמן לעומת העבר: כאמור, גורמים בכירים מישראל חזרו לבקר בסין, ואילו סין הפחיתה מאוד את ביקורי מנהיגיה בישראל. למעשה, נראה כי סין השלימה עם התלות המוחלטת של מדיניות ישראל כלפיה ביחסי ישראל עם ארצות-הברית, ולפיכך היותה של התועלת שאפשר להפיק ממנה מוגבלת. בנסיבות אלה קיימת הצדקה נמוכה בלבד להשקיע משאבים מדיניים בטיפוח היחסים עמה, וכל שנותר הוא להמשיך בקשרים הכלכליים-טכנולוגיים שלסין נותר עניין רב בהם.⁶⁰

58. 'נתוני סחר ישראל-סין', הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

59. למשל: עיריית אבישר, 'פולאר תקשורת ומשקיעים ישראלים יקימו קרן הון סיכון ישראלית-סינית ראשונה', גלובס, 8 בינואר 2006; בתיה פלדמן, 'שת"פ לחממת מעיין עם הפארק הסיני SIP', גלובס, 5 בספטמבר 2007; אסף מליחי, 'קרן אינפניטי גייסה 155 מיליון דולר', <http://test.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3396847,00.html>, 7 במאי 2007.

60. סין מבטאת את העניין שלה בשיתוף-פעולה כלכלי-טכנולוגי עם ישראל הן בהצהרות מפי גורמים רשמיים, הן בחתימה על הסכמים והן בהקמת מיזמים משותפים. ראו דרוגמה: Sharon Wrobel, 'Israel and China Sign Cooperation Accord', *Jerusalem Post*, 15 January 2008; קורנר, 'כועסים על התערבות ארצות-הברית בעסקה עם ישראל' (לעיל הערה 57); יעל גרוס-אנגלנדר, 'סגנית השגריר הסיני: יעד הסחר בין ישראל לסין הוא 10 מיליארד דולר לשנת 2010',

נתוני סחר ישראל-סין (במיליוני דולרים)

נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

עם זאת, לגישה שאימצה סין כלפי ישראל יש גם שני היבטים שליליים. ראשית, מחויבותה של סין לישראל בתחום הפצת הנשק למדינות ערב – מחויבות שהיתה חלקית ממילא – נחלשה עוד יותר. העובדה שישראל הכפיפה לחלוטין את קשריה הבטחוניים עם סין לאינטרסים של ארצות-הברית, מכרה מוצרים בטחוניים ליריבותיה בכוח של סין (הודו), ופגעה בכבודה הלאומי של סין, משחררת את סין ממחויבות מוסרית כלפיה. כמו שיומחש להלן, לדבר עלולות להיות משמעויות מעשיות, ואלה יפגעו בבטחונה של ישראל. שנית, הזיהוי המוחלט של ישראל עם ארצות-הברית ואופן ניהולה את המשברים מול סין מחלישים את מעמדה בעיני בייג'ינג. הדבר בא לידי ביטוי ברור במאמר שהתפרסם בסין ב-2006. רוב רובו של המאמר ציין את התפתחותם החיובית של יחסי המדינות ואת התחומים הרבים שהן יכולות לשתף בהם פעולה, ואילו בפרק המסקנות ציינו המחברים: 'אף שאין ניגודי אינטרסים בסיסיים בין סין לישראל, לעתים קרובות יחסיה המיוחדים של ישראל עם ארצות-הברית הם גורם שבולם את יחסיהן'. להמחשת הדברים תיארנו המחברים בקצרה את משברי הפאלקון וההארפי, וציינו שאופן צייתה של ישראל לתכתיביה של ארצות-הברית – בשל יחסיהן המיוחדים – פגע באינטרסים של סין. את המאמר סיימו המחברים במשפט 'בעת שמתמרנים בין הצדדים השונים במאבק הפוליטי הבין-לאומי, יש לנהוג בדרך אקטיבית ובאותה עת לנקוט אסטרטגיה רבת-פנים

.2008, <http://www.globes.co.il/serve/globes/DocView.asp?did=1000314066>, 25 בפברואר 2008.
 ראו גם: שי, 'ישראל וסין: מטוטלת של יחסים' (לעיל הערה 2), עמ' 14.

ולפעול בכמה ערוצים. כך אפשר להיות בעמדת יתרון במשחק השחמט של היחסים הבין-לאומיים.⁶¹ האם יש בכך ביקורת סמויה על התנהלותה של ישראל? הדבר אינו נאמר במפורש, אך ברור למדי שהדברים מכוונים אליה. נגד דברים אלה אפשר לטעון שנסיבותיה של ישראל אינן מאפשרות לה לנהוג אחרת, שממילא היא תתייצב לצדה של ארצות-הברית בכל מצב שתידרש להכריע בין השתיים, ועל כל פנים, יכולתה להשפיע על מדיניות סין מוגבלת ביותר. כמו שהמחישו יחסי ישראל-סין במחצית הראשונה של העשור הנוכחי, טענות אלה אכן נכונות. עם זאת, ייתכן שאילו נוהלו המשברים שפרצו בדרך שונה היתה הפגיעה בסין נמוכה יותר וישראל היתה יכולה להמשיך ולתמרן בין שני הענקים בלי להרגיזם.

סוגיות ותהליכים עתידיים ביחסי ישראל-סין

על אף היחסים ההדוקים שנקשרו בין המדינות בשנות השמונים והתשעים, הובילה השתלשלות העניינים בעשור הנוכחי לצינונם ולהעברת המוקד מהתחום הבטחוני לתחום המסחרי. אמנם חודשו ביקורי מנהיגיה הבכירים של ישראל בסין,⁶² אך ביקורים של מנהיגים סינים רמי דרג בישראל אינם נערכים כבעבר. בתחום הבטחוני, בשל מדיניותה הזהירה של ישראל סביר להניח שהיצוא לסין אינו צפוי להתחדש בעתיד הקרוב, ולראיה – היקף המכירות המצומצם של מוצרי אבטחה ישראליים לאולימפיאדת בייג'ינג 2008. מנגד, קשרי הסחר וההשקעות האזרחיים בין המדינות מגיעים להיקפים חסרי תקדים, ונראה כי סין מעוניינת בהתקדמותם, למרות הנוק המדיני שגרמו לה החלטות ממשלת ישראל. מצב זה מספק נקודת מוצא לבחינת עתיד יחסי המדינות. בשלושת העשורים האחרונים עולה בהתמדה חשיבותה היחסית של סין בזירה הבין-לאומית, ומשנות התשעים אף גוברת נוכחותה במזרח התיכון. הסיבה לכך כלכלית ביסודה, שכן סין נהייתה הכלכלה הרביעית בגודלה בעולם ושחקן חשוב בכלכלה הגלובלית; היא גורמת לעליות מחירי חומרי גלם בעולם, משנה את מפת הייצור העולמי ומשפיעה על שוקי ההון. לכך יש כמובן גם השלכות פוליטיות, ולגידול עוצמתה הכלכלית של סין התלוותה באורח לא נמנע גם השפעה פוליטית-מדינית לא מבוטלת. הדבר נוגע לישראל בשני אופנים שונים. ראשית, לאחר עשרות שנים שסין גילתה חשדנות ועוינות למסגרות בין-לאומיות, היא החליטה במחצית השנייה של שנות התשעים להיות פעילה בקהילה הבין-לאומית, והחלה

61. Liu Hui and Cao Hua, 'Zhongguo yu Yiselie Youhao Guanxi Hua' [On the Friendly Relations between China and Israel], *Chongqing Daxue Xuebao (Shehui Kexue Ban)*

[Journal of Chongqing University (Social Science Edition)], 12 (1) (2006), p. 65

62. לציון מיוחד ראוי ביקורו של ראש הממשלה אולמרט בסין בינואר 2007. לניתוח משמעויותיו ראוי: אהרון שי, 'ביקורו של אולמרט בסין: שלב חדש ביחסי ישראל-סין?' מבט על, 8, 21 בינואר 2007.

להצטרף לארגונים ולמשטרים בין-לאומיים שונים אשר אף היתה מעורבת בהקמת כמה מהם. לדוגמה, סין הצטרפה למשטרי בקרת נשק (ובהם הסוכנות הבין-לאומית לאנרגיה אטומית [IAEA]), האמנה למניעת הפצתו של נשק גרעיני [NPT] והאמנה למניעת הפצה של טכנולוגיית טילים [MTCR]); היא הצטרפה לארגון הסחר העולמי (WTO), והיא חברה בפורום שיתוף-הפעולה הכלכלי של מדינות האוקיינוס השקט (APEC); היא גם היתה מייסדותיו של ארגון שנגחאי לשיתוף-פעולה (SCO), אשר פועל לביסוס יציבות מדינית ובטחונית במרכז אסיה. מלבד זאת, סין משמשת חברה קבועה במועצת הביטחון של האו"ם ומרחיבה בהתמדה את קשריה הדיפלומטיים בכל חלקי העולם.

לנוכח זאת, השפעתה על הפוליטיקה העולמית הולכת וגוברת, והיא מוצאת את עצמה יותר ויותר – לא תמיד כפי שהיא רוצה – מעורבת בתהליכים מדיניים בין-לאומיים. מעורבותה בפרויקט הגרעין האיראני ובמאמצים הבין-לאומיים לבלמו הם דוגמה אחת לכך, ודוגמאות אחרות הן השפעתה הנתפסת על המלחמה בסודאן (משבר דארפור) והתפקיד החיובי שמילאה בבלימת המשבר הפיננסי באסיה ב-1997. תהליכים ודוגמאות אלה מעידים שסין צפויה למלא תפקיד חשוב יותר בזירה הבין-לאומית, ולפיכך ראוי לבסס (או נכון יותר, לשקם) יחסים מדיניים עמה.

שנית, לאחר שעשרות שנים גילתה סין עניין מוגבל במזרח התיכון, בשנות התשעים השתנה המצב, שכן התלות במקורות אנרגיה חיצוניים נהיתה אחת מדאגותיה העיקריות. בשנת 2006 ייבאה סין יותר מחמישים אחוזים מכלל תצרוכת הנפט שלה, ולמרות נסיונותיה לגוון את מקורותיה, נותר המזרח התיכון אחד העיקריים שבהם. בשנת 2005 לדוגמה ייבאה סין כ-52 אחוז מכלל יבוא הנפט שלה ממדינות המזרח התיכון, ובשנת 2006 היו חמש מדינות מזרח-תיכוניות (ערב-הסעודית, איראן, עומאן, איחוד האמירויות ותימן) ברשימת שבע הספקיות העיקריות שלה (שתי האחרות הן אנגולה ורוסיה).⁶³ תלות זו מגבירה את העניין שלה באזור, שכן אחד האמצעים שהיא נוקטת כדי להגדיל את שליטתה באספקת הנפט המזרח-תיכוני הוא השקעה בפיתוח שדות נפט מקומיים ורכישת מלאים עתידיים.⁶⁴ נסיבות אלה מחזקות את הקשר של בייג'ינג עם המשטרים המקומיים, ומחייבות אותה להיות פעילה בפוליטיקה האזורית. אחד המקרים הבולטים בהקשר זה היה דיוניה עם ערב-הסעודית במחצית הראשונה של 2006, אשר כחלק מנסיונה לגייס לחץ בין-לאומי לבלימת פרויקט הגרעין האיראני הבטיחה ככל הנראה לסין שתספק את צורכי הנפט שלה אם תיפגע האספקה מאיראן.⁶⁵ יש להבהיר כי מעורבות מדינית זו איננה רצויה

Energy Information Administration, *Country Analysis Brief: China* (August 2006), p. 63. 5, in: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/China/pdf.pdf>; Yitzhak Shichor, 'Competence and Incompetence: The Political Economy of China's Relations with the Middle East', *Asian Perspective*, 30 (4) (2006), p. 52

Yitzhak Shichor, 'China's Upsurge: Implications for the Middle East', *Israel Affairs*, 12 (4) (October 2006), p. 678

Ibid., p. 677

לרוב לבייג'ינג, אשר מעוניינת לשמר יחסי ידידות עם מדינות רבות ככל האפשר, ובעיקר עם המדינות המתפתחות. עם זאת, יעדיה הכלכליים, בייחוד בתחום האנרגיה, ומעמדה הבין-לאומי מחייבים השתתפות במהלכים מדיניים שנוגעים לאזור וצפויים להגביר את נוכחותה בו.

בנסיבות אלה נראה שהתנהלותה של סין צפויה להשפיע על ישראל במידה גוברת, ואילו יכולתה של ישראל להשפיע על בייג'ינג הולכת וקטנה. לכאורה, הזירה העיקרית שדבר זה עשוי להתרחש בה היא הפוליטיקה המזרח-תיכונית, שהאינטרסים הכלכליים בה יטו את מדיניותה של בייג'ינג לטובת העולם הערבי ונגד ישראל. עם זאת, לא בהכרח זה המצב. בד בבד עם העניין של סין במקורות האנרגיה במזרח התיכון ועם קשריה עם משטרים מקומיים, מדיניותה באזור איננה משוחררת מאילוצים חיצוניים, ובראשם הלחץ מצד ארצות-הברית. נכון לעתה, אף שסין מנסה לבסס לעצמה מעמד דומיננטי בקרב המדינות המתפתחות כמשקל נגד להשפעה האמריקנית בעולם, היא אינה חותרת תחת מעמדה של ארצות-הברית במזרח התיכון – היא גם איננה מסוגלת לעשות זאת – ונאלצת להיכנע לתכתיביה. דוגמאות לכך הן צייתה לדרישת ארצות-הברית לבטל עסקאות עם איראן בתחום הגרעין, השלמתה עם הקפאת ארצות-הברית את זכויות הנפט שרכשה סין מממשלת סאדאם, והשתתפותה בהטלת הסנקציות הבין-לאומיות על איראן. מלבד זאת, כידוע, העולם הערבי אינו מקשה אחת, ובשל האינטרס הקבוע של בייג'ינג בסכיבה בין-לאומית יציבה היא נוטה לתמוך במשטרים מתונים בעיניה.⁶⁶ נטייה זו היא דבר שישאל צריכה לנצל לטובתה. קודם כול, עליה לשכנע את בייג'ינג שיציבות המזרח התיכון תלויה בה במידה לא מבוטלת, ולכן יש להביאה בחשבון בכל ניסיון לייצב את האזור. מלבד זאת, ככל שסין נעשית רצויה יותר בבירות המזרח התיכון, כן יש לשקול הסתייעות בה לקידום מהלכים מול גורמים מתונים באזור. אם תבין בייג'ינג שסיוע זה משרת את האינטרס שלה בהגברת היציבות באזור, תגבר נכונותה להשקיע את המאמץ המדיני הכרוך בכך.

נושא נוסף שסין יכולה להשפיע בו על מצבה של ישראל הוא תחום הפצת הנשק. לאחר שבשנות השמונים היה המזרח התיכון שוק היצוא העיקרי של התעשיות הבטחוניות הסיניות, משנות התשעים חלה בו ירידה הדרגתית, בעיקר עקב איכותו הנמוכה של הנשק הקונבנציונלי הסיני.⁶⁷ עם זאת, מכיוון שאיכותו הנמוכה של הנשק הסיני היא הגורם לירידת היצוא, שיפור איכותו עלול להשיב את הגידול ביצוא. בשל כך קיימים שני גורמים המעוררים חשש שמא יגבר יצוא הנשק הסיני ליריבותיה של ישראל: התקדמות המחקר

Ibid. .66

.67 בממוצע, יצוא הנשק למזרח התיכון בשנות השמונים היה כ-57 אחוז מסך כל יצוא הנשק של סין. בשנים 1982-1988 עלה שיעור זה ל-75 אחוז. בשנות התשעים היה בממוצע יצוא הנשק למזרח התיכון כעשרים אחוז בלבד מסך כל יצוא הנשק הסיני. האומדנים מבוססים על נתוני SIPRI Arms Transfers Database. ראו גם: SIPRI Yearbook 1998: Armaments, Disarmament and International Security, Oxford 1998, p. 297

והפיתוח (המו"פ) הבטחוני הסיני בשנים האחרונות⁶⁸ והיחלשות מחויבותה (המוגבלת מלכתחילה) של סין כלפי ישראל בעקבות קטיעת יחסיהן הבטחוניים, ואולי אף בשל יצוא הנשק מישראל להודו. השפעתם של גורמים אלה, יש להבהיר, אינה תאורטית בלבד. על-פי ידיעות שהתפרסמו לאחרונה, איראן מנהלת מגעים עם סין לרכישת הטכנולוגיה של מטוס הקרב J-10.⁶⁹ אף שסין הכחישה את הידיעות האלה, הן צריכות לשמש איתות אזהרה לישראל, ובפרט אם יש אמת בפרסומים שישראל סייעה לסין בפיתוח מטוס זה.⁷⁰ אם אכן נכון הדבר, אזי לא זו בלבד שסין איננה רואה את עצמה קשורה עוד להתחייבויות שנתנה לישראל בעת קיום הקשרים הבטחוניים אלא ששיקום מלא של היחסים ביניהן אינו מצוי בתחום האינטרס שלה.

סוגיה שצריכה להדאיג את ישראל אף יותר היא הפצת הנשק הלא קונבנציונלי מסין למזרח התיכון. כאמור, משנות השמונים הפיצה סין למזרח התיכון טכנולוגיית טילים, טכנולוגיה גרעינית, וייתכן שאף נשק כימי; אולם כמו כל תחום אחר, גם יצוא הנשק הסיני כפוף ליעד הצמיחה הכלכלית, ובשני העשורים האחרונים למדה סין שהשתלבות בזירה הבינלאומית וציות לכלליה בתחום זה משרתים את מטרותיה טוב יותר מיצוא הנשק.⁷¹ תובנה זו, בלוויית לחץ קבוע שארצות-הברית מפעילה, גורמת לסין למתן את פעילותה בתחום הפצת הנשק, גם אם בעל-כורחה.⁷² מבחינת ישראל, המבחן החשוב ביותר להתנהגותה של סין בנושא הוא סוגיית הגרעין האיראני. עד כה נראה כי המתרחשת שתוכנית הגרעין האיראנית מעוררת באזור והלחצים שארצות-הברית מפעילה הניעו את בייג'ינג לחזור בה מתמיכתה בטהרן ולצדד בהטלת הסנקציות הבינלאומיות. עם זאת, סין איננה עומדת בחזית המאבק, והיא מתנגדת להפעלת כוח נגד איראן. למעשה, נראה שהיא מחפשת את 'שביל הזהב' בין ריצוי דרישותיה של ארצות-הברית ובין צמצום איבה אפשרית מצד טהרן והבטחת המשך אספקת הנפט מהמזרח התיכון. מול מכלול אינטרסים כה כבד משקל, טווח הפעולה של ישראל מוגבל למדי, ויכולתה להשפיע על החלטותיה של בייג'ינג בנושא מועטה ביותר. עם זאת, המצב לא בהכרח גרוע, שכן השלטון הסיני מציינת בנושא זה ללחץ של ארצות-הברית, ומעדיף – משיקוליו הוא – לשמר את יציבותו של המזרח התיכון.

68. United States Department of Defense, *Annual Report to Congress: Military Power of the People's Republic of China 2007* (May 2007), pp. 26-29, in: www.defenselink.mil/pubs/pdfs/070523-China-Military-Power-final.pdf

69. 'China Denies Reports It will Sell Fighter Jets to Iran', *International Herald Tribune*, 25 October 2007; 'Reports: China to Sell J-10 Fighter to Iran, Syria?', *Defense Industry Daily*, 28 October 2007, in: <http://www.defenseindustrydaily.com/reports-china-to-sell-J-10-fighter-to-iran-syria-04091>

70. ראו לעיל הערה 12.

71. Wendy Frieman, *China, Arms Control, and Nonproliferation*, London 2004, pp. 56-57

72. Kan, *China and Proliferation of Weapons of Mass Destruction and Missiles* (above note 29), pp. 1-2

ולבסוף, הקשרים הכלכליים בין המדינות ומשמעותם. יעדיה של ישראל צריכים להיות הגדלת הסחר עם סין תוך כדי צמצום הגירעון המסחרי מולה, והגדלת ההשקעות שלה בישראל. תכלית הדבר אינה רק שיפור מאזן התשלומים של ישראל אלא גם קידום היחסים המדיניים עם סין, שכן כמו שהראה הניסיון בתחום הצבאי, סין קושרת בין התחום הטכנולוגי ליחסים המדיניים. מימוש הדבר אינו פשוט, שכן חברות ישראליות צריכות להתמודד בסין עם תחרותיות דורסנית, עם תשתית חוק לקויה, עם מדיניות מקומית מוטת יצוא, עם קשיי מימון ועם פערי תרבות. עם זאת, איתור התחומים הייחודיים שישראל יכולה לסייע בהם לסין (בלימת מדבור, פיתוח מקורות אנרגיה חלופיים, התפלת מים) יכול להיות מנוף חשוב לקידום היחסים. התנאי לכך הוא שיתקיים שיתוף-פעולה בין החברות הישראליות ובין גורמי השלטון הרלוונטיים בארץ, וְלא – יהיה קשה להשיג התקדמות במישור זה. שיתוף-פעולה כזה אינו טריוויאלי, שכן הוא דורש תיאום תמידי ואמון רב בין הגורמים, ושינוי דפוסי הפעילות הקיימים. בייחוד הגופים הרלוונטיים בישראל נדרשים להתחיל לראות בפעילות הכלכלית-מסחרית אמצעי (שהוא גם מטרה) להמרצת הפעילות המדינית-דיפלומטית, ולא תחום פעילות נפרד. הדבר אינו קל, אולם יש לזכור שהוא עשוי לסלול את דרכה של ישראל בחזרה אל מקבלי ההחלטות בבייג'ינג.⁷³

מסקנות

מ־1950, אז הכירה ישראל בסין העממית, עד המחצית הראשונה של העשור הנוכחי נעו יחסי המדינות בקיצוניות בין נתק וגינוי ובין חמימות יוצאת דופן. רק בשלוש השנים האחרונות, לאחר משבר והתפכחות ביחסי השתיים, ניכר כי הן החלו להבין לאשורם את הגבולות והמגבלות שיחסייהן יכולים להתקיים בהם. אף-על-פי-כן, לנוכח צמיחתה הדרמטית של סין, מורכבות יחסיה עם ארצות-הברית והניסיון המוגבל שרכשה ישראל בנוגע לסין, עדיין מתקשים בירושלים להגדיר את המדיניות כלפי בייג'ינג. כדי להתוות כיוונים אפשריים בחן מאמר זה את התפתחות היחסים בין המדינות מיומם הראשון, תוך כדי ניסיון להסיק מסקנות ולקחים כלליים מהדפוסים ומהשגיאות שבלטו במרוצת השנים. ואכן, אחת המסקנות החשובות שהעלה הניתוח היא שכל אחת מהמדינות מתייחסת ליחסים עם רעותה מבעד לזווית ראייה שונה ומנהלת את יחסי החוץ בדרך אחרת, ולכן גם נאלצו שתיהן להתפכח מהאשליות שהיו להן זו בנוגע לזו.

ראשית, כמו שניכר בהחלטותיה של סין בנושא כינון היחסים הרשמיים, היא מנהלת את יחסיה הדרו-צדדיים עם ישראל תוך כדי התייחסות רבה מאוד לסביבה הבין-לאומית. ישראל גם היא כמובן אינה אדישה להשפעת קשריה עם סין על מכלול יחסיה הדיפלומטיים,

73. לפירוט רב יותר בנושא המסקנות ראו: יורם עברון, 'יחסי ישראל-סין לאחר המשבר: הזדמנויות ואתגרים', עדכן אסטרטגי, 10 (2) (אוגוסט 2007), עמ' 54-62.

אולם אפשר להעריך שלא תמיד היתה ערה להתניית יחסיה עם סין במכלול השיקולים והעדיפויות של בייג'ינג. דוגמה לכך היא התלבטותה בשנת 1954 בנוגע לעתיד היחסים, בעוד החלטה מכרעת בנושא התקבלה בבייג'ינג בסוף השנה הקודמת; וכן כשלונה של ישראל להבין את החשיבות שקשרה בייג'ינג להצבעתו של אבן, השגריר באו"ם, נגדה. בתקופה מאוחרת יותר בא מוטיב זה לידי ביטוי באופן המגושם שהכניסה ישראל את עצמה לזירת ההתגוששות של שתי הענקיות – ארצות-הברית וסין – באמצעות היצוא הבטחוני.

שנית, נקודות מבטן של סין ושל ישראל על היחסים הבין-לאומיים ואופן התנהלותן הדיפלומטית שונות מאוד זו מזו, וזה אחד הגורמים לחוסר ההבנות שנפלו ביניהן. ישראל ממוקדת במלחמת קיום אזורית ונשענת לחלוטין על מעצמת-על, ואילו סין רואה בעצמה קוטב עצמאי במערכת הבין-לאומית, האינטרסים שלה מגוונים, ופריסתם הגאוגרפית רחבה. מלבד זאת, יחסיה של סין עם ישראל נוהלו במדיניות אחידה למדי, ואילו ניהול יחסי החוץ של ישראל היה נתון בידי כמה גופים אשר התיאום ביניהם היה לקוי. הבדלים אלה מסבירים לדוגמה את הקושי של ישראל לכבד את בקשתה של סין לשמור את חשאיות הקשרים לפני הכרזה רשמית עליהם, ואולי אף את נטייתה של ישראל לייחס משמעות מופרזת לגינונים הדיפלומטיים ולמחוות שנקטה כלפיה בייג'ינג ולהניח שתוכל להשפיע על עמדותיה הבסיסיות (למשל כינון יחסים דיפלומטיים בשנות השמונים).

כשלונה של ישראל להניע את החלטותיה של בייג'ינג בנושאים מדיניים מהותיים מביאה אותנו למסקנה השלישית, והיא שישראל לא נהנתה מעולם – וככל שאפשר לצפות גם לא תיהנה – מהשפעה ממשית על סין. בשל פערי הגודל והעוצמה בין המדינות, מיעוט הנושאים שהן חולקות בהם אינטרסים דומים, הצורך של סין בנפט הערבי, ומודעותה של בייג'ינג לעוצמת התלות של ישראל בארצות-הברית, אין לישראל דרכים ממשיות להשפיע על עמדתה של סין בנושאים מרכזיים או להסתמך על תמיכתה בעתות משבר. אף-על-פי-כן, נסיון העבר מראה שלהבדיל מתדמיתה של סין כמדינה שמפרה לעתים נורמות בין-לאומיות ולמרות פערי הגודל בינה ובין ישראל, סין נהגה תמיד בהתאם להבנות שהושגו ביניהן, ואף הבליגה על הפרות מסוימות מצד ישראל. השלמתה עם הדלפותיה של ישראל לתקשורת בנושא עסקות הנשק והקשרים ביניהן היא דוגמה לכך. לעומת זאת, בנושאים שלא היה בכוונתה להתפשר בהם היא הבהירה את עמדתה בכירור ובגלוי. בסופו של דבר, מי שהפר את האמון היתה ישראל, אשר בהתנהלות מגושמת עד כדי חוסר אחריות קרעה את מסכת האמון וההבנות שנקמה ביניהן במרוצת שני עשורים. אפשר לשער שמשלב זה ואילך פחתה תחושת המחויבות של סין כלפי ישראל, ואף אם היא לא אמרה זאת מפורשות – וסביר להניח כי אף לא תאמר – ישראל עלולה להיווכח בכך בעקבות ההתפתחויות בשטח.

לנוכח זאת, האתגר הניצב כיום בפני ישראל הוא שיקום יחסיה עם סין. דבר זה דורש מאמצים בשני כיוונים: האחד, לשקם את אמונה של בייג'ינג. משימה זו איננה פשוטה, שכן עד כה הפרה ישראל את אמונה של בייג'ינג כמה פעמים. יתרה מכך, על ישראל לקחת

בחשבון כי צעדים שתעשה בהקשר זה לא יישאו פירות מידיים, שכן היתרונות אשר תפיק סין מחימום היחסים עם ישראל אינם גוברים על האינטרס שלה בנפט הערבי. עם זאת, כמו שדיוני סין ואיראן על מכירת המטוס J-10 ומעורבותה הגוברת של סין במזרח התיכון ממחישים, ספק אם ישראל יכולה להרשות לעצמה להתעלם מהמעצמה העולה או לפגוע בה שוב.

כיוון שני ישראל צריכה לפעול בו הוא מציאת דרך לשלב בין יחסיה עם ארצות-הברית ליחסיה עם סין, תוך כדי מתן עדיפות ברורה לארצות-הברית. עד משבר הפאלקון נוהלו היחסים עם סין בלי להתייחס לרגישויות של ארצות-הברית, ואילו לאחר המשבר נקטה ישראל זהירות כה רבה עד שהזניחה כמעט לגמרי את יחסיה עם סין. בפועל, בדיוק כמו שסין וארצות-הברית מקיימות ביניהן תחרות ושיתוף-פעולה בו-זמנית, כך גם ישראל צריכה לשלב את יחסיה עם שתי המעצמות. הצעדים הראשונים שעליה לנקוט בהקשר זה הם בחינה מחודשת של המגבלות ששמה על עצמה בנושא היצוא הטכנולוגי לסין וכריכתם של תחומי המדיניות, הביטחון והכלכלה ביחסיה עם סין למקשה אחת. כל אלה לא יחזירו את הגלגל לקדמותו, אך הם עשויים להיות צעד ראשון בבניית מכנה משותף בין המדינות.